

Vladimir Posavec

Gaj Julije Cezar Oktavijan, prvi dio

Prije točno dvije tisuće godina, 19. kolovoza 14. godine, umro je u kampanijskoj Noli Imperator Cezar August, utemeljitelj principata i veliki reformator rimske države. S njegovim dolaskom na vlast, tada još kao Gaja Julija Cezara Oktavijana, nastupilo je razdoblje kad se stara Republika transformirala u monarhijski oblik pod imenom Rimskoga Carstva; ideja što ju je praktički zacrtao i otpočeo provoditi još Julije Cezar, a Oktavijan razradio i definitivno ostvario u formi principata, koja će se održati idućih nekoliko stoljeća.

Najdetaljniji i najduži opis Augustove vladavine i zbivanja njegova doba, zanemarimo li njegova *Res Gestae*, sačuvan je u opsežnoj *Rimskoj povijesti* u 80 knjiga Kasija Diona Kokcejana, autora prve polovice III. stoljeća. Iako je i taj rukopis do nas došao očuvan tek manjim dijelom, preživjele su srećom upravo dragocjene knjige XXXVI-LX u kojima je obrađeno razdoblje od kraja Republike do smrti cara Klaudija. Za vrijeme od Cezarove smrti do početaka Tiberijeve vladavine, koja je opisana u Tacitovim *Analima*, Dionove su navedene knjige u stvari jedini kontinuirani prikaz povijesnih zbivanja jer se ništa od Augustu suvremenih historiografskih djela nije sačuvalo. Od Augustove biografije, što ju je sastavio njegov prijatelj Nikola iz Damaska, preživjelo je nekoliko nešto duljih fragmenata koji se odnose na razdoblje do 44. pr. Kr. i predstavljaju praktički suvremen i vrlo vrijedan izvor za doba Oktavijeva odrastanja kao i zbivanja vezana uz umorstvo Cezara. Kad je o Cezarovoj smrti riječ, okrutnu borbu za vlast i utjecaj iz prve ruke oslikavaju i Ciceronova pisma prijateljima. Od Livijeve *Ab urbe condita*, koja je vremenski dosegala do 9. pr. Kr., sačuvani su tek Sažeci (*Periochae*) pa je kronološki najbliži autor Gaj Velej Paterkul, visoki časnik u Tiberijevoj službi, čija je *Rimska povijest* obuhvaćala razdoblje od razaranja Troje do smrti Livije Auguste 29. n. ere. Djelo je u svome drugom dijelu, za razdoblje od Cezarova konzulata do zbivanja kojima je sâm pisac bio suvremenikom i svjedokom, mnogo opsežnije. Uza sve nedostatke Velejeva pristupa, valja imati u vidu kako je on ipak i suvremenik, a dijelom i sudionik zbivanja o kojima piše i kako njegov rad predstavlja jedini historiografski prikaz zbivanja koja čine kronološku poveznicu od Cezarovih *Bilješki o građanskom ratu* do Tacitovih *Anala*.

Od izvora iz druge ruke nezaobilazna je *Rimska povijest* u 24 knjige Apijana iz Aleksandrije, pisca iz vremena dinastije Antonina. Iako ni taj rad najvećim dijelom nije sačuvan, preživjele su u cijelosti knjige o građanskim ratovima koje opisuju razdoblje od braće Grakho do neposredno pred bitku kod Akcija. Apijanove knjige o rimskim građanskim ratovima predstavljaju u stvari jedini cjelovit prikaz te burne i izrazito važne epohe rimske povijesti, za čija su pojedina razdoblja i najbolji i najpotpuniji izvor.

Osim građanskih ratova sačuvana je i knjiga X. o ratovima s Ilirima u kojoj su, između ostalog, opisani i Cezarovi porazi od Delmata i Oktavijanovi pohodi protiv Japoda, Delmata i Panonaca.

Velike, važne i presudne bitke kod Farsala i Filipa, osim kod Apijana prikazane su nam u živim i detaljnim opisima u *Usporednim životopisima* Plutarha iz Heroneje, vrlo obrazovanog i izvanredno plodnog autora s kraja I. i prve polovice II. stoljeća. Zahvaljujući Plutarhovim životopisima Bruta i Marka Antonija omogućeno nam je stjecanje širokog uvida u moralne, fizičke i psihičke osobine likova koje je povijesni usud pretvorio u gubitnike i čije bi nam karakteristike upravo stoga vjerojatno zauvijek ostale nepoznanicom. Tu su, dakako, i životopisi Julija Cezara i Cicerona. Detaljno je u Antonijevu životopisu opisana i bitka kod Akcija, čiji nam je prikaz iz Apijanova pera, na žalost, izgubljen. Plutarh je bio i obrazovaniji i bolji pisac od Apijana, ali njegovo je zanimanje u biografijama ponajprije oslikavanje moralnog lika. Stoga je neizmijerna šteta što nam nije sačuvana baš Augustova biografija iz Plutarhova pera, napisana u sklopu biografija rimskih careva od Augusta do Vitelija od kojih su sačuvane tek dvije posljednje - Galbe i Vitelija. Srećom se u *Usporednim životopisima* slijedom povijesnih zbivanja na različitim mjestima Plutarh više puta morao osvrnuti i na Oktavijana i njegovu ulogu u tadašnjim događajima, pa premda nedostaje cjelovit opis, neke od moralnih osobina kasnijega prvoga rimskog cara u kratkim crtama ipak su prilično jasno oslikane.

Kad je o biografijama riječ najviše dragocjenih podataka o Augustovoj osobi i o njegovu privatnome životu donosi Gaj Svetonije Trankvil, visoki dužnosnik (*magister epistularum*) na Hadrijanovu dvoru, čiji su životopisi *Dvanaest rimskih careva* stekli veliku popularnost i kasnije postali obrazac po kojem su pisane carske biografije. Mada je Svetonije, uz obilje dragocjenih podataka, zapisao i mnoštvo onoga što bez ikakve dvojbe spada u sferu tračeva i anegdota, treba imati na umu kako je njegova nakana bila da pruži čitatelju što više podataka o pojedinom caru, a ne da opisuje povijesne događaje. Radi se, dakle, o zanimljivim podacima, pričama i anegdotama iz javnog, a posebice careva privatnoga života. Upravo stoga što, koristeći se uvijek istim obrascem, započinje pripovijedanje carevim rođenjem i njegovim precima, njegovim tjelesnim osobinama te potom nastavlja o kućnim navikama, vrlinama i manama, o službama koje je obnašao, zakonima i uredbama koje je donio i ratovima koje je vodio, o vremenu i načinu careve smrti, Svetonijev Augustov životopis predstavlja najvrjedniji literarni izvor o Augustu kao osobi i čovjeku s vlastitim vrlinama i manama, daka-ko uz dužan oprez.

U drugom je stoljeću živio i Lucije Anej Flor, pisac *Dvije knjige izvadaka iz Tita Livija o svim ratovima u sedam stotina godina* (*Epitomae de Tito Livio bellorum omnium annorum DCC libri duo*), no naslov pod kojim je rukopis sačuvan ne odgovara ni Livijevu načinu izlaganja materije niti u potpunosti slijedi njegove podatke. Izvorni naslov djela nije poznat. U drugoj su knjizi, koja počinje djelovanjem braće Grakho, po-

red ostalih ukratko redom obrađeni i Cezarovi ratovi te oni koje je vodio njegov posinak Oktavijan, zaključno s 27. pr. Kr. i njegovim posvećenjem i proglašenjem Augustom. Dakako da su se i neki od kasnijih pisaca rimske povijesti u formi kratkih povijesnih pregleda – brevijara, poput Eutropija ili Seksta Aurelija Viktora, dotakli Augustove vladavine, ali ti radovi kao izvori za Augustovo doba nemaju veće vrijednosti. Tako, u stvari, kao jedini literarni izvor prvoga reda ostaje Augustov politički testament s obiljem podataka koji oslikavaju njegovu vladavinu. Sačuvana kao epigrafski tekst Augustova su Djela (*Res Gestae*) po njegovoj odredbi bila urezana na dvije brončane ploče postavljene pred carev mauzolej na Marsovu polju. Brojni su prijepisi postavljeni diljem Carstva u hramovima posvećenim Augustovu kultu. Brončane ploče ispred careva mauzoleja nisu sačuvane, ali je zato, iako oštećen, latinski tekst s grčkim prijevodom sačuvan na zidu hrama u Ancyri (današnja Ankara) čemu duguje svoje znanstveno ime *Monumentum Ancyranum*.

Kad je polovicom I. st. pr. Kr. u rimskoj državi izbila nova serija građanskih ratova teško da je itko od suvremenika mogao predvidjeti konačnoga pobjednika. Cezarova diktatura, ostvarena nakon pobjeda nad Pompejem kod Farsala i potom nad preostalim republikanskim snagama kod Tapsa u Africi i kod Munde u Hispaniji, bila je tek kratkotrajno primirje i kratak predah do sudbonosna trenutka kad je skupina nezadovoljnih aristokrata izvela atentat na Cezara izbovši ga bodežima u Pompejevoj kuriji na martovske ide 44. pr. Krista. Ne shvaćajući dubinu krize u kojoj se nalazila Republika ta je aristokratska manjina brižno isplanirala i provela atentat očekujući da će se samom smrću „tiranina“ stvari jednostavno vratiti na staro. Urotnici, kako se pokazalo, nisu bili razradili ikakav plan ni rezervnu varijantu za vrijeme poslije Cezara, pa su ih zbivanja koja su slijedila zatekla potpuno nespremna.¹ Kako je, dakle, rečeno teško da bi itko očekivao da će iz nesmiljene borbe za vlast koja je uslijedila nakon diktatorove smrti kao pobjednik izići tada tek devetnaestogodišnji mladić koji se neočekivano upleo u borbu za Cezarovo naslijeđe, njegov pranećak Gaj Oktavije.²

Oktavijevo djetinjstvo

Oktavije je rođen malo prije sunčeva izlaska u Palatinskom rajonu kod „Govedih glava“ 23. rujna 63. pr. Kr. za konzulata Marka Tulija Cicerona i Gaja Antonija.³ Oktavijeva majka Acija bila je kći Marka Acija Balba i Julije, sestre Gaja Julija Cezara, dok mu je otac bio Gaj Oktavije.⁴ Otac je obnašao čast pretora, nakon čega mu je bila

¹ *Vel. Pat.*, II, 58; *Flor.*, *Epit.*, II, XVII, IV, 7.

² Kasije Dion (XLV, 1, 1) dodaje mu nadimak Cepija (*Caepias*), ali taj se oblik imena u izvorima javlja samo kod Diona. Svetonije (Aug., 7.) navodi, pak, da je Oktavije ponio nadimak Turijski (*Thurinus*). Dionov je navod u stvari jedini spomen u izvorima uopće nadimka Cepija, pa se najvjerojatnije radi o pogrešci nekog od Dionovih prepisivača.

³ *Suet.*, Aug., 5.

⁴ *Nicol. Damasc.*, frg. 126, 2, 3; *Suet.*, Aug., 3.

povjerena uprava provincijom Makedonijom⁵ koju je vršio pravedno i hrabro. Prilikom povratka iz provincije 59. pr. Kr. Oktavije je umro naglom smrću ostavivši troje djece: Oktaviju Stariju iz prijašnjega braka s Anharijom te Oktaviju Mlađu i četvero-godišnjeg Gaja Oktavija.⁶ Rano je djetinjstvo Oktavije, čini se, proveo kod svoje bake Julije, Cezarove sestre, kojoj je nakon pogreba u dobi od dvanaest⁷ godina pred mnoštvom naroda održao pohvalni govor i zaslužio veliki aplauz. Nakon bakine smrti 51. pr. Kr. brigu je o njemu preuzela majka Acija. Ona se ponovno udala, ovoga puta za Lucija Marcija Filipa, čovjeka iz stare senatorijalne familije koji je bio mnogo uglednija osoba od Oktavija. Dva je puta obnašao konzulsku čast, a na konzulskim listama nalazilo se i ime njegova oca, kao i pradjeda i pra-pradjeda.⁸ To je, naravno, predstavljalo i znatno napredovanje na društvenoj ljestvici i statusu Acijina sina kome se Marcije pokazao i dobrim očuhom.

Oktavijevi su dani u očuhovoj kući bili ispunjeni vježbama duha i tijela u plemićkim i ratničkim umijećima, u čemu je bio vrlo uspješan. I majka i očuh bili su vrlo brižni i svakodnevno su od njegovih skrbnika i učitelja zahtijevali izvješća o tome što je izvršio, koliko je napredovao, kako je proveo dan i s kime se sve družio.⁹ No, nema dvojbe da je najveći utjecaj na mladoga Oktavija izvršio upravo njegov praujak Julije Cezar koji nije propuštao, kad god je bio u prilici, posjetiti nećakinju i njezina sina. Nije teško dokučiti kakav su utjecaj na dječaka morali ostavljati doživljaji elokventnog praujaka, utjecajne i moćne osobe, osvajača i pobjednika nad barbarskim plemenima, proslavljenog vojskovođe i vodećeg političara Republike. Golobradi se momak morao diviti slavnome praujaku i upijati njegove priče. Radilo se, na kraju krajeva, o čovjeku koji je bio nećak velikog Marija, onome koji je gledao u oči strašnoga Sulu, čak štoviše, otvoreno mu se usudio suprotstaviti, političaru koji je u godini Oktavijeva rođenja zastupao pravo Katilininih pristaša na pravično suđenje, vrhovnom svećeniku, trijumfatoru nad Vercingetorixsom, trijumviru i pobjedniku u građanskom ratu, Rimljaninu koji je vidio čuda Egipta i ostvario vrlo blisku vezu s egipatskom kraljicom. Teško je reći u kom je trenutku Cezar, koji nije imao muških potomaka, u Oktaviju počeo promatrati svoga potencijalnog nasljednika. U svakom slučaju, kako navodi Kasije Dion, Oktavije, koji je dotad živio s majkom i očuhom, kad je dosegao zrelost počeo je živjeti s Cezarom.¹⁰ A taj je „... Cezar polagao velike nade u njega, volio ga i pazio namjeravajući ga ostaviti kao nasljednika svog imena, ugleda i vlasti.“¹¹

⁵ *Vell. Pat.*, II, 59; *Suet.*, *Aug.*, 3.

⁶ *Suet.*, *Aug.*, 4; *Vell. Pat.*, II, 59.

⁷ *Nicol. Damasc.*, *frg.* 127, 3, 4. navodi da je Oktavije tada bio u dobi od devet godina.

⁸ *Nicol. Damasc.*, *frg.* 127, 3, 5.

⁹ *Nicol. Damasc.*, *frg.* 127, 3, 6.

¹⁰ *Cass.*, *Dio.*, XLV 1, 1.

¹¹ *Cass.*, *Dio.*, XLV 1, 1-2; *Nicol. Damasc.*, *frg.* 127, 8, 17.

Teško da je Oktavije imao prilike provoditi mnogo vremena s Cezarom jer je ovaj tek povremeno i nakratko boravio u Rimu, a i tada zauzet državičkim obvezama. Kako je pouzdano potvrđeno Cezar je od izbijanja građanskog rata s Pompejem u Rimu bio samo 4 puta. Budući da je Oktavije u muževno doba stupio tek 46. pr. Kr.¹² to bi Cezarov postupak trebalo datirati nakon 25. srpnja te godine kad se vratio iz Afrike pobijedivši pompejevce kod Tapsa. Tada se zadržao u Rimu do početka prosinca i jedino je u tom intervalu imao vremena uzeti mladića pod svoje okrilje i postupiti onako kako navodi Kasije Dion, prema čijim je riječima Cezar polagao velike nade u Oktavija, uvrstio ga među patricije, uvježbavao ga u obuzdavanju, pažljivo poučavao u svim vještinama koje bi trebao posjedovati onaj tko je predodređen da upravlja dobro i dostojno tako velikom moći. Stoga je bio podučavan govorništvu, ne samo na latinsko-me jeziku već i na grčkom, energično uvježbavan u vojnoj službi i temeljito poučavan u politici i umijeću vladanja.¹³ Nije na odmet na ovome mjestu ukratko podsjetiti na Cezarove pohode, duga izbjavanja i rijetke povratke u Rim tek kako bi se dodatno argumentiralo gornje mišljenje.

Oktavije i Cezar

Od 58. pr., Kr. kad je preuzeo upravu nad Cisalpinskom i Transalpinskom Galijom, Cezar nije bio u Rimu sve do ožujka 49. pr. Kr., godine u kojoj će Oktavije napuniti trinaest godina života. Najbliže što se primakao Rimu u tih devet godina bili su njegovi dolasci u Cispadansku Galiju, gdje je običavao provoditi zimu, najčešće u Raveni, primajući u posjete prijatelje i naklonjene mu senatore. Otpočinjući građanski rat s Pompejem Cezar je tijekom noći¹⁴ 10. siječnja 49. pr. Kr. prešao Rubikon, munjevito zauzeo Picen, Umbriju i Etruriju te potom opsjeđao Korfinij na istočnoj strani Apennina,¹⁵ kamo se sklonio njegov imenovani nasljednik u Galiji Lucije Domicije.¹⁶ Nakon predaje grada 21. veljače Cezar je pohitao duž jadranske obale prema Brundiziju kako bi spriječio Pompejev uzmak, ali u tom naumu nije uspio jer je Pompej 17. ožujka uspio preći Jadran.¹⁷ Cezar se tek tada bio uputio u Rim, gdje se zadržao samo nekoliko dana, a zatim je pohitao u Hispaniju u kojoj su se nalazile Pompeju odane jake snage pod zapovjedništvom legata Marka Petreja, Lucija Afranija i Marka Varona.¹⁸ Oktavije ni slijedeće dvije godine nije imao mnogo prilike družiti se s Cezarom jer se

¹² Drukčije navodi Nikola iz Damaska (fr. 127, 4, 8.) po kojem se to zbilo prije Cezarova afričkog pohoda 47. pr. Krista.

¹³ *Cass.*, *Dio.*, XLV 2, 7-8.

¹⁴ *Plut.*, *Caes.*, 32.

¹⁵ *Flor.*, *Epit.*, II, XIII, 19.

¹⁶ *Caes.*, *Bell.*, *civ.*, I, 16-23; *Plut.*, *Caes.*, 34; *Suet.*, *Caes.*, 34.

¹⁷ *Caes.*, *Bell.*, *civ.*, I, 23-28.

¹⁸ *Caes.*, *Bell.*, *civ.*, I, 29, 38; *Suet.*, *Caes.*, 34; *App.*, *Bell.*, *civ.*, II, 42-43.

ovaj tek nakratko pojavljivao u Rimu. Pobjeda u Hispaniji nad Pompejevim snagama ostvarena je tijekom kolovoza, a Masilija se predala tek nakon šestomjesečne opsade.¹⁹ Nakon tih se uspjeha Cezar vratio u Rim gdje su mu izglasane diktatorske ovlasti kako bi mogao provesti izbore za magistrature za sljedeću godinu. Na toj je dužnosti proveo samo 11 dana, nakon čega je vratio ovlasti i već potkraj godine²⁰ pohitao u Brundizij kako bi prešao u Epir. No, kako nas izvješćuje Apijan, zbog zimskih uvjeta i nemirna mora Cezarovo je brodovlje u Brundiziju moralo provesti i januarske kalende.²¹ Nakon prelaska Jadrana opsjedao je Pompeja četiri mjeseca u Dirahiju,²² ali se potom morao povući. Do presudne bitke došlo je 9. kolovoza 48. pr. Kr. kod Farsala u Tesaliji gdje je Cezar u potpunosti razbio Pompejev bojni red, zauzeo njegov tabor i postigao sjajnu pobjedu. Pompej je pobjegao s bojišta i otplovio do Egipta samo zato da bi tamo bio ubijen 28. rujna iste godine, pet dana nakon Oktavijeva četrnaestog rođendana.

Kad je 2. listopada stigao u Egipat Cezar je zauzeo Aleksandriju, ali se tamo upleo u sukobe oko vlasti i sa slabim snagama bio opsjednut u gradu. Pojačanja iz Male Azije stigla su mu tek u ožujku 47. pr. Kr. da bi već 27. ožujka ostvario pobjedu i instalirao Kleopatru kao kraljicu Egipta. Kraljevstvo na Nilu napustio je početkom lipnja, a potom je 1. kolovoza kod Zele pobijedio pontskog kralja, Mitridatova sina Farnaka. U Rim se vratio početkom listopada, i to protiv svoje volje, budući da je u Gradu izbila pobuna vojnika koji su se žalili da nisu dobili ono što im je obećano prije bitke kod Farsala i da su protuzakonito zadržani u službi.²³ Čim je smirio pobunu odmah je krenuo u rat protiv Lucija Scipiona i Marka Katona i 28. prosinca 47. pr. Kr. iskrcao se na obali Afrike, gdje su optimati još od 48. pr. Kr. bili skupili veliku vojsku. Nakon početnog neuspjeha Cezar je 6. travnja 46. pr. Kr. bio ostvario sjajnu pobjedu kod Tapsa i 25. srpnja iste godine vratio se u Rim. Te je godine tijekom kolovoza Cezar, jedan za drugim, proslavio četiri trijumfa.²⁴ Prilikom afričkog trijumfa Oktavije je od Cezara primio vojničke darove, premda zbog mladosti nije sudjelovao u ratu.²⁵ Iste je godine Oktavije obukao muževnu togu (*toga virilis*) i upravo za toga svog boravka u

¹⁹ Flor., *Epit.*, II, XIII, 25.

²⁰ App., *Bell.*, *civ.*, II, 48.

²¹ App., *Bell.*, *civ.*, II, 48. Isplovivši ipak nakon nekog vremena Cezar je zauzeo Orik i potom Apoloniju, a do izravnog sukoba s Pompejem, koji je potpuno podcijenio Cezara, došlo je ubrzo nakon toga. Glavno spremište zaliha za Pompejevu vojsku nalazio se u Dirahiju (današnji Drač). Kad mu je dojavljeno da se Cezar iskrcao na jadranskoj obali Pompej je pohitao iz Makedonije prema Dirahiju shvaćajući važnost namirnica za daljnje vođenje rata. Pompej je uspio prvi stići do Dirahija, a Cezar u tim trenucima nije imao dovoljno snaga za otvoreni sukob. Kad su mu pristigla pojačanja koja je poslao Marko Antonije, opsjedao je Pompeja četiri mjeseca u Dirahiju, ali je u tome doživio neuspjeh. Pompej nije znao iskoristiti vlastiti uspjeh, a sâm je Cezar kasnije izjavio da bi rat toga dana bio završio da je neprijatelj umio iskoristiti pobjedu (Plut., *Caes.*, 39; App., *Bell.*, *civ.*, II, 62).

²² Suet., *Caes.*, 35.

²³ App., *Bell.*, *civ.*, II, 92.

²⁴ App., *Bell.*, *civ.*, II, 101.

²⁵ Suet., *Aug.*, 8.

Rimu, između kraja srpnja i početka studenoga, Cezar bi mogao preuzeti brigu o pranećaku.²⁶ Muževnu su togu od bijeloga lana, inače, mladići odijevali u dobi između 16 i 17 godina, ponekad i kasnije, a predavao im ju je obično otac na Kapitoliju. Ta se ceremonija odvijala jednom godišnje, oko 17. ožujka. Novi bi građanin potom u pratnji rođaka i prijatelja dolazio na Forum što je označavalo njegov ulazak u politički život zajednice. No, Nikola iz Damaska navodi kako je Oktavije muževnu togu obukao u dobi od oko četrnaest godina te je istom prilikom izabran u kolegij svećenika umjesto umrloga Lucija Domicija.²⁷

Pa iako je zakonski bio registriran kao odrastao građanin majka mu ne bi dopuštala da napušta kuću drukčije nego prije dok je bio dječak. Inzistirala je na njegovu jednakom načinu života pa je morao i spavati u istome stanu kao i dotad. Jer „... bio je odrastao samo prema zakonu dok je u ostalome o njemu vođena briga kao o djetetu.“²⁸ Na propisane dane pohađao je hramove, a nakon mraka na račun svog mladenačkog šarma moglo ga se vidjeti okruženog brojnim djevojkama privučenim njegovom ljupkošću i podrijetlom. Iako su ga mnoge nastojale osvojiti čini se da nikad nije bio zaveden ne samo zahvaljujući budnoj pažnji njegove majke, koja ga je čuvala i branila mu lutanje, već je i sam bio razborit i oprezan ulazeći u mladenačke godine.²⁹ Umjesto zabavljanja s djevojkama Oktavije je radije želio poći s Cezarom u njegov afrički pohod kako bi stekao iskustvo u umijeću ratovanja, ali kad je saznao da mu se majka tome oštro protivi nije rekao ništa već je ostao kod kuće. Bilo je očito da ga Cezar, uvažavajući njezino mišljenje, još ne želi podvrći ratnim naporima kako ne bi njegovo krhko tijelo izvrgao bolesti izazvanoj promjenom načina života. To je glavni razlog zbog kojega Oktavije, koji je cijeloga života bio slaboga zdravlja, nije sudjelovao u Cezarovu afričkom pohodu.³⁰

Kad se Cezar bio vratio u Rim Oktavije se našao u prilici zadužiti svoga prijatelja i jednog od kasnijih najvjernijih i najsposobnijih suradnika – Marka Vipsanija Agripu. Naime, među većim brojem zarobljenika, za koje je Cezar smatrao da nisu naučili lekciju iz prijašnjih ratova, nalazio se tada i Agripin brat koji se bio pridružio Marku Katonu i odnosio se prema njemu s najvećim poštovanjem. Iako dotad nikad ništa nije bio tražio od Cezara Oktavije je sada želio izmoliti pomilovanje za tog zatvorenika ustručavajući se zbog stidljivosti, koliko i zbog toga što je uviđao kakvo je bilo Cezarovo raspoloženje prema tim zarobljenicima. Na kraju se ipak odvažio i, zatraživši ga od Cezara, uspio i dobiti pomilovanje za Agripina brata zbog čega je bio vrlo sretan. Stekao je i mnoštvo pohvala za to što se prvi od svih odvažio zauzeti za svoga prijatelja.³¹

²⁶ Nicol. *Damasc.*, *frg.* 127, 8, 17.

²⁷ Nicol. *Damasc.*, *frg.* 127, 4, 8.

²⁸ Nicol. *Damasc.*, *frg.* 127, 4, 10.

²⁹ Nicol. *Damasc.*, *frg.* 127, 5, 12.

³⁰ Nicol. *Damasc.*, *frg.* 127, 6, 14.

³¹ Nicol. *Damasc.*, *frg.* 127, 7, 16.

U svakom slučaju, Cezar je nakon povratka iz Afrike jasno pokazivao kako Oktavija smatra svojim nasljednikom, iako ga tada, najvjerojatnije iz opreza i brige za mladićev život, nije i službeno adoptirao. Prilikom afričkoga trijumfa odredio je da ga Oktavije prati u njegovim trijumfalnim kolima kao da je njegov pratitelj u ratu (*syskenos*) okitivši ga vojničkim ukrasima. Pri prinošenju žrtava i ulasku u hramove smještao bi ga uz sebe i tražio da se njemu ukazuje prvenstvo.³²

Cezar je želio i da Oktavije stekne iskustvo u organiziranju kazališnih predstava, a kako su tada u Rimu bila dva teatra, grčki i rimski, Cezar je zadržao upravu nad rimskim, dok je grčko kazalište prepustio Oktaviju. Htijući se dokazati dobrohotnim i zainteresiranim mladić ni za najduljih i najtoplijih dana nikad nije napustio svoje mjesto prije kraja izvedbe. To je razlog što se, tijela ne navikla na napore, jako razbolio.³³ Zbog njegova teškog stanja, a kako je bio krhke konstitucije, svi su se ozbiljno zabrinuli, a najviše od svih Cezar. Svakoga je dana posjećivao mladića i hrabrio ga, a kad bi sâm bio spriječen slao je prijatelje da to čine i držao liječnike stalno uz njega. Kad mu je jednom prilikom za vrijeme večere bilo dojavljeno da je Oktavijevo stanje ozbiljno i da je mladić kolabirao, Cezar je skočio od stola i bosonog otrčao do njega, vrlo uznemireno i duboko emotivno ispitivao liječnike o stanju pacijenta te na kraju sjeo na pod kraj njegova kreveta. Nakon što se Oktavije krenuo oporavljati Cezar je otvoreno pokazivao veliku radost.³⁴

Dok se Oktavije oporavljao Cezar je pripremao novi vojni pohod na koji je prvotno namjeravao povesti i Oktavija, no to sad nije bilo moguće jer je mladić još iscrpljen od bolesti imao povremene napade jake mučnine. Ostavio ga je na brizi brojnih osoba koje su trebale voditi skrb o svim njegovim potrebama. Također je naložio da Oktavije, ukoliko se oporavi i dovoljno ojača, dođe za njim.³⁵ Taj posljednji ostvareni Cezarov pohod bio je usmjeren protiv Pompejevih sinova Gneja i Seksta u Hispaniju, kamo je, napustivši Rim početkom studenoga, stigao s cjelokupnom vojskom za 27 dana.³⁶ Svetonije navodi da ga je Oktavije slijedio s malom pratnjom, premda se tek oporavio od teške bolesti. Na tome je putu doživio i brodolom, a kretao se putovima zaposjednutim od neprijatelja. Zbog odvažnosti, hrabrosti i uporne odlučnosti tom je prilikom stekao od Cezara veliko priznanje.³⁷ Apijan naglašava kako je Cezar Oktavija čak postavio za zapovjednika konjaništva, na kojem je položaju ostao godinu dana.³⁸ Tu je vijest teško prihvatiti kao vjerodostojnu jer je malo vjerojatno da bi vojskovođa Cezarova formata na tako visoku dužnost postavio tek dorasla mladića bez ikakva vojnog iskustva, a ne

³² Nicol. Damasc., frg. 127, 8, 17-18.

³³ Nicol. Damasc., frg. 127, 9, 19.

³⁴ Nicol. Damasc., frg. 127, 9, 20.

³⁵ Nicol. Damasc., frg. 127, 10, 21.

³⁶ App., Bell. civ., II, 103.

³⁷ Nicol. Damasc., frg. 127, 11, 23; Suet., Aug., 8.

³⁸ App., Bell. civ., III, 9.

potvrđuje ju ni jedan drugi izvor. Ni u Cezarovu „Hispanskom ratu“, uz navođenje brojnih imena Cezarovih zapovjednika, nigdje se ne navodi Oktavijevo. Uostalom, to visoko zapovjedništvo ne spominje ni Svetonije, koji takav podatak nikako ne bi propustio navesti. Na kraju krajeva, Cezarov *magister aequitum* bio je za 46., kao i 45. i 44. pr. Kr. Marko Emilije Lepid, kasniji trijumvir, dok je 47. pr. Kr. čast zapovjednika konjaništva obnašao Marko Antonije. Apijan je, treba i to reći, u navedenom odlomku prilično konfuzan jer već u sljedećoj rečenici tvrdi kako je Cezar Oktavija, kao svoga budućeg pratioca u ratu, još kao dječaka poslao u Apoloniju da uči i vježba u oružju.³⁹

Pobijedivši Pompejeve sinove kod Munde 17. ožujka Cezar se još pola godine zadržao u Hispaniji, da bi se u Rim vratio tek u listopadu. Susret u Hispaniji između Oktavija i Cezara, nakon brojnih peripetija odigrao se tek u gradu Kalpiji (*Calpia*) kamo je Oktavije stigao, vjerojatno početkom ili sredinom svibnja, nakon što je Cezar već izvojevao pobjedu. Praujak mu se silno obradovao i zadržao ga u vlastitom stožeru ne puštajući ga od sebe, a potom su zajedno otplovili u Novu Kartagu. Tamo se Oktavije založio za Saguncane koji su usrdno molili njegovu pomoć jer su optužbe protiv njih bile brojne. Nastupajući kao njihov glasnogovornik pred Cezarom postigao je da se optužbe odbace i kući ih je otposlao oduševljene, a oni su ga nazivali svojim spasiteljem.⁴⁰

Oktavije nije cijelo vrijeme proveo uz Cezara već se nakon nekog vremena vratio u Rim. Nikola iz Damaska navodi da je zatražio dopuštenje da se vrati kući kako bi vidio majku.⁴¹ Po povratku u Grad smjestio se u kući nedaleko Filipa i Acije i provodio vrijeme s njima rijetko ih napuštajući, osim kad bi želio pozvati neke od svojih prijatelja na večeru, ali to je bilo rijetko.⁴² Oktavije je živio trezveno i uzdržano. Među njegovim prijateljima, zbog čega su mu se i divili, znalo se da je, koliko zbog vlastita dobra glasa toliko i čuvanja snage, cijelu godinu apstinirao od spolnih zadovoljstava.⁴³ U to ga je vrijeme Senat proglasio patricijem.⁴⁴

Čini se da je neposredno prije Hispanskoga rata, ako je vjerovati Nikoli iz Damaska, Cezar već odlučio adoptirati Oktavija, ali je svoju odluku ipak odložio strahujući da bi mladića zanesenost takvom srećom, poput onih koji se iznenada domognu velika bogatstva, mogla odvući od načina života na koji je navikao i navesti da zaboravi na krepost i skromnost. Stoga ga je Cezar odlučio posiniti u vlastitoj oporuci i učiniti ga baštinikom tri četvrtine vlastita imetka nakon što se odbije četvrtina namijenjena njegovim prijateljima i rimskim građanima, kako se kasnije pokazalo.⁴⁵

³⁹ App., Bell. civ., III, 9.

⁴⁰ Nicol. Damasc., frg. 127, 11, 23-25, 12, 26.

⁴¹ Nicol. Damasc., frg. 128, 14, 31.

⁴² Nicol. Damasc., frg. 128, 15, 34.

⁴³ Nicol. Damasc., frg. 129, 36.

⁴⁴ Nicol. Damasc., frg. 128, 15, 35.

⁴⁵ Nicol. Damasc., frg. 128, 13, 30.

U svakom slučaju, mora da je ubrzo po Cezarovu povratku iz Hispanskoga rata, tijekom listopada 45. pr. Kr. Oktavije krenuo u Apoloniju, prihvatimo li kao točnu Apijanovu vremensku odrednicu. Naime, vijest o Cezarovoj smrti Oktavija je i zatekla u Apoloniji u šestome mjesecu njegova boravka u tome gradu.⁴⁶ Slično navode i Velej Paterkul⁴⁷ i Svetonije, po kojima je Cezar poslije pokorenja Hispanije spremao vojni pohod na Dačane i dalje na Parte. Oktavije je tada poslan u Apoloniju „gdje se neko vrijeme zadržao baveći se naukama“.⁴⁸ Po Nikoli iz Damaska vijest o Cezarovoj smrti Oktavije je primio u četvrtom mjesecu boravka u Apoloniji.⁴⁹ Da je onamo poslan u okviru Cezarova planiranog pohoda na Parte te da je tamo nastavio svoje obrazovanje potvrđuje i Kasije Dion.⁵⁰

Kad je Oktaviju u Apoloniji javljeno da je Cezar ubijen, nedvojbeno su prve njegove reakcije morale biti zaprepaštenje i osjećaj tuge. Pismo s viješću o Cezarovoj smrti poslala mu je majka, a donio ga jedan oslobođenik. U njemu je pisalo da je Cezar ubijen u Senatu i da su ga ubili Kasije i Brut zajedno sa suučesnicima. Donositelj pisma dao je sličan opis događaja i izjavio da je pismo poslano neposredno nakon atentata, a on sâm nije gubio vrijeme na putu kako bi stigao što prije da bi Oktavije prema tome mogao planirati svoje daljnje postupke. Dodao je i kako lista urotnika nije mala i kako su Cezarovi rođaci u velikoj opasnosti budući da ubojice namjeravaju ukloniti i njih te da je to prva stvar o kojoj treba povesti računa.⁵¹ No, prve vijesti koje je dobio o samome činu nisu mogle govoriti ništa o tome da ga je Cezar imenovao nasljednikom svoje imovine niti išta o njegovu posinjenju. U pismu je majka tražila od njega da što prije dođe k njoj u Rim jer nije znala kakve bi daljnje posljedice događaj mogao imati. Također mu je poručivala da se sada mora pokazati muškarcem, da razmotri što bi trebalo učiniti i djeluje u skladu s prilikama i mogućnostima.⁵² O Oktavijevim postupcima u tim prvim danima nakon Cezarova umorstva najiscrpnije izvješćuju Nikola iz Damaska i Apijan, koji kaže da se Oktavije uplašio jer nije znao je li taj čin zajedničko djelo senatora ili akt pojedinca, kao ni je li narod naklonjen ubojicama.⁵³

Vijest je stigla upravo uoči večere i brzo se proširila Apolonijom, ali poput svake glasine, nije stanovnicima govorila ništa precizno već samo da se dogodila velika nesreća. S prvim mrakom pred vratima Oktavijeva doma skupio se velik broj istaknutih građana koji su se, noseći baklje, bili okupili ne bi li saznali o kakvim se događajima radi. Nakon što se savjetovao s prijateljima, među kojima su nazočni bili Marko Agripa, Gaj

⁴⁶ *App., Bell. civ.*, III, 9.

⁴⁷ *Vell. Pat.*, II, 59.

⁴⁸ *Suet., Aug.*, 8.

⁴⁹ *Nicol. Damasc., frg.* 130, 16, 38.

⁵⁰ *Cass., Dio.*, XLV, 3, 1.

⁵¹ *Nicol. Damasc., frg.* 130, 16, 39. U uroti je sudjelovalo najmanje 60 senatora, od kojih nam je poimenice poznato njih 20.

⁵² *Nicol. Damasc., frg.* 130, 16, 38.

⁵³ *App., Bell. civ.*, III, 9.

Mecenat i Kvint Savidijen Ruf,⁵⁴ Oktavije je odlučio reći najistaknutijima od građana o čemu je riječ, a svjetinu otposlati kućama. Kad je tako učinjeno, i pošto je bučna gomila nekako navedena da se razide, Oktavije je dobio priliku, nakon što je veći dio noći već izgubljen, da održi vijećanje s prijateljima o tome što bi trebalo učiniti i kako se ponijeti u trenutnoj situaciji.⁵⁵ Neki su predlagali da preuzme vojsku u Makedoniji, kojom je zapovijedao Marko Acilije, krene na Rim i osveti se urotnicima jer bi vojnici, vjerovalo se, bili neprijateljski nastrojeni prema ubojicama zbog Cezarovih dobročinstava prema njima, a vojničke bi simpatije još i porasle kad bi vidjeli mladog Oktavija. No, to se za vrlo mlada čovjeka bez ikakva iskustva u zapovijedanju činilo preteškom zadaćom, osobito jer nije bio poznat stav naroda prema njemu, a tu su bili i brojni neprijatelji. Stoga taj prijedlog nije prihvaćen.⁵⁶

Prijatelji iz Rima savjetovali su mu da se poradi osobne sigurnosti skloni kod vojske u Makedoniji, a bilo je i tribuna koji su obećali da će ga čuvati ukoliko dođe k njima. Majka i očuh poručivali su mu da se ne pouzdaje u tribune već da se kao privatna osoba požuri k njima u Rim.⁵⁷ Primajući različite savjete od raznih ljudi odlučio je na kraju odgoditi donošenje odluke dok se ne savjetuje s onim prijateljima koji su ponajprije bili odrasli i pokazivali mudrost i ne osigura njihovu pomoć. Odlučio se stoga suzdržati od ikakve akcije i poći u Italiju da sazna što se zbiva nakon Cezarove smrti te da se savjetuje s ljudima kojih se ta zbivanja i izravno tiču.⁵⁸

Gaj Julije Cezar Oktavijan

Prihativši mišljenje majke i očuha Oktavije je napustio Apoloniju i otplovio prema Italiji, iako je još bilo opasno vjetrovito. Stigao je do najbližeg Kalabrijskog rta i pri-

⁵⁴ Kvint Salvidijen Ruf bio je skromna podrijetla, a politički je uspon dugovao Oktavijevoj naklonosti koji ga je postavio u visoko zapovjedničko mjesto u građanskim ratovima koji su ubrzo uslijedili. Tijekom 42. pr. Kr., u tjednima prije bitka kod Filipa zapovijedao je Oktavijanovom mornaricom u ratu sa Sekstom Pompejem. Uspješno je štitio talijansku obalu od opasnih napada Pompejeva brodovlja, ali je pred Oktavijanovim očima prisiljen na uzmak uz teške gubitke u bitki za Brundizij. Nakon Oktavijanovog povratka iz Makedonije povjerenje mu je zapovjedništvo nad Oktavijanovim legijama koje je trebalo prevesti u Hispaniju, ali je i prije prelaska Alpa Salvidijen pozvan da se vrati zbog izbijanja Peruzijskog rata, u kojemu je kao Oktavijanov legat imao zapaženu ulogu. Nakon svršetka rata Oktavijan ga je namjeravao imenovati konzulom za sljedeću godinu te je poslan u Narbonsku Galiju. Unatoč Oktavijanovu povjerenju Salvidijen je pisanim putem ponudio Marku Antoniju da prijede na njegovu stranu s povjerenim mu vojnicima, ali je Antonije, koji se u međuvremenu nagodio s Oktavijanom, ovome prenio Salvidijenove namjere. Salvidijen je potom opozvan i s nekim izgovorom pozvan u Rim, gdje ga je Oktavijan pred Senatom optužio za urotu i dao pogubiti 40. pr. Krista.

⁵⁵ *Nicol. Damasc., frg.* 130, 16, 40.

⁵⁶ *Nicol. Damasc., frg.* 130, 16, 41-42.

⁵⁷ *Nicol. Damasc., frg.* 130, 16, 38; *App., Bell. civ.*, III, 9-10; *Svet., Aug.*, 8, tu epizodu navodi drugačije. Po njemu očuh Marcije Filip ga je odvrćao od prihvaćanja baštine tek nakon što je Oktavije došao u Rim. Nikola iz Damaska izrijekom navodi kako je Marcijevo pismo Oktaviju stiglo dok je ovaj bio u Brundiziju (*frg.* 130, 18, 53). Kako navodi Velej Paterkul (II, 60.) na očevo nagovaranje da odbije nasljedstvo govorio je „... kako je grijeh da se samomu sebi čini nedostojnim u onome u čemu se Cezaru činio dostojnim.“

⁵⁸ *Nicol. Damasc., frg.* 130, 16, 43.

stao na obali u blizini. Tamošnji stanovnici nisu još bili precizno obaviješteni o zbivanjima u Rimu. Odatle je odlučio dalje poći pješice, ali ne u Brundizij, budući da nije znao kakvo je raspoloženje tamošnje vojske, već u gradić Lupije, nedaleko Brundizija, gdje je proveo neko vrijeme⁵⁹ dok nije dobio točne vijesti o Cezarovu umorstvu i narodnoj žalosti jer su tamo bili i neki ljudi koji su nazočili Cezarovu pogrebu. Upravo su mu oni rekli, između ostalog, da je oporučno imenovan Cezarovim sinom i nasljednikom tri četvrtine njegove imovine dok se iz ostatka treba isplatiti svota od sedamdeset i pet drahmi svakome stanovniku Grada. Ispričali su i da je Cezar bio zadužio njegovu majku Aciju da se pobrine za njegov pogreb, ali da je svjetina odnijela tijelo na Forum i tamo ga kremirala. Također su mu rekli da su se Brut, Kasije i ostali ubojice povukli na Kapitolij i obećanjima o oslobođenju pridobili robove kao saveznike.⁶⁰ Uskoro su mu stigli i prijepisi oporuke⁶¹ i odluka Senata, a njegovi pratitelji savjetovali su mu da ne prihvati ni nasljedstvo ni posinjenje. Taj je prijedlog odbio „držeći da je sramota da to učini i da ne osveti Cezara“⁶² pa je poslao vlastite ljude u Brundizij kako bi provjerili da mu neprijatelji nisu spremili kakvu zasjedu, a potom je i sâm krenuo za njima.⁶³ Ohrabrio se kad ga je tamošnja vojska presrela i pozdravila kao Cezarova sina nakon čega je prinio žrtvu i odmah uzeo Cezarovo ime nazvavši se Gajem Julijem Cezarom Oktavijanom, sinom Cezara.⁶⁴ „K njemu, kao Cezarovu sinu, odmah nagrnu sa svih strana mnoštvo svijeta: neki kao Cezarovi prijatelji, neki kao njegovi oslobođenici i robovi, a s njima drugi kao vojnici.“⁶⁵ U Brundizij mu je stiglo i novo majčino pismo sa zahtjevom da se vrati k njoj i cijelom domaćinstvu čim je prije moguće kako bi izbjegao podmuclu izdaju sad kad je imenovan Cezarovim sinom. To je pismo, za razliku od prijašnjih vijesti, potvrđivalo kako je cjelokupno stanovništvo Rima protiv Bruta i Kasija i njihove stranke i kako su građani bijesni zbog toga što su urotnici učinili.⁶⁶ Pismo mu je poslao i očuh Marcije tražeći od njega da ne poduzima korake kako bi osigurao Cezarovu ostavštinu već da odbaci čak i to ime zbog onoga što se Cezaru dogodilo, te da živi u sigurnosti daleko od politike. Znajući da mu je pisao u najboljoj namjeri on je ipak već odlučio preuzeti i Cezarovo ime i vlast i tako je i odgovorio očuhu napisavši mu kako ga nije uspio uvjeriti.⁶⁷ Kad je uvi-

⁵⁹ *App., Bell. civ.*, III, 10; *Nicol. Damasc., frg.* 130, 16, 47.

⁶⁰ *Nicol. Damasc., frg.* 130, 16, 48-49.

⁶¹ *Vell. Pat.*, II, 59; *Nicol. Damasc., frg.* 130, 16, 48.

⁶² *App., Bell. civ.*, III, 11.

⁶³ *Nicol. Damasc., frg.* 130, 18, 51.

⁶⁴ *App., Bell. civ.*, III, 11. *Nicol. Damasc., frg.* 130, 18, 53-55, Oktavijevo prihvaćanje Cezarova imena i nasljedstva opisuje ponešto drugačije. Kako je bio suvremenik i Oktavijanov prijatelj njegov je, i inače detaljniji opis, zacijelo mnogo precizniji od Apijanova, no u osnovi nisu proturječni.

⁶⁵ *App., Bell. civ.*, III, 11.

⁶⁶ *Nicol. Damasc., frg.* 130, 18, 52.

⁶⁷ *Nicol. Damasc., frg.* 130, 18, 53.

djela da je Oktavije odlučan u svojoj namjeri Acija se složila i podržala sina. Čak štoviše, prva je i saznala i podržala Oktavijevu odluku da preuzme Cezarovo ime. Tek se poslije toga Oktavije posavjetovao s prijateljima o tome i nakon povoljnih znamenja prihvatio adopciju, ime i nasljedstvo.⁶⁸

Kad je krenuo prema Rimu već je imao brojnu pratnju koja se svakog dana povećavala pa se zbog mnoštva ljudi nije morao bojati otvorena napada, već prije potajnih zasjeda. Cezarovi veterani, naseljeni po okolici gradova uz koje je prolazio, odavali su mu počast grdeći Antonija koji nije osvetio nedjelo, obećavajući da će ga osvetiti oni bude li ih netko poveo.⁶⁹ Na putu do Rima zastao je Oktavijan, sada već kao mladi Gaj Julije Cezar, 20. ili 21. travnja nakratko u Napuljskome zaljevu i odsjeo u Puteolima, gdje se susreo s majkom i očuhom Filipom, u njegovoj kući pokraj Ciceronove, kako je razvidno iz pisma velikog govornika Atiku od 21. travnja 44. pr. Krista.⁷⁰ Oktavijanov je dolazak duboko zabrinuo Cicerona kako proizlazi iz njegova sljedećeg pisma iz Puteola od 22. travnja u kojemu navodi i da Oktavijana „... njegovi ljudi oslovljavaju kao Cezara, ali Filip ne, pa ga zato ni ja tako ne zovem. Smatram to nemogućim za lojalnoga građanina.“⁷¹ U istome pismu Ciceron, više retorički, pita prijatelja: „Što misliš da će se dogoditi kad taj dječak stigne do Rima gdje oni koji su nas oslobodili ne mogu sigurno živjeti?“⁷²

Na putu u Rim u blizini Teracine, na pedesetak kilometara od Grada, Oktavijanu je javljeno da su Brutu i Kasiju oduzete Sirija i Makedonija kao provincije u kojima su trebali nastupiti službu, a da su im umjesto njih dodijeljene Kreta i Kirena. Sirija je pak dodijeljena Publiju Korneliju Dolabeli, kojega je, kako kaže Apijan, Senat „... podmetnuo za konzulskog kolegu Antoniju.“⁷³ No, Dolabela je bio *consul suffectus* za 44. pr. Kr. i Cezar je predvidio da Dolabela nastupi na konzulsku čast kad on krene u planiranu vojnu protiv Parta.

Kad je 7. svibnja stigao do Rima u Grad je ušao kao privatna osoba s tek nekoliko pratitelja.⁷⁴ Oktavijan je, kako je bio običaj, odmah sutradan u pratnji prijatelja izašao pred gradskog pretora Gaja Antonija, Markova brata, i izvijestio ga da prihvaća

⁶⁸ *Nicol. Damasc., frg.* 130, 18, 54-55; *Cass., Dio.*, XLV, 3, 2.

⁶⁹ *App., Bell. civ.*, III, 12.

⁷⁰ *Cic., Ad Att.*, XIV, 11.

⁷¹ *Cic., Ad Att.*, XIV, 12.

⁷² *Cic., Ad Att.*, XIV, 12.

⁷³ *App., Bell. civ.*, III, 7, 12. Apijan je vjerojatno upotrijebio tu formulaciju jer je Dolabela izabran Cezarovom voljom premda nije imao 43 godine, što je bila zakonski propisana dob za tu službu, niti je prethodno vršio niže magistrature. Velej Paterkul (II, 58) zato i kaže da je Dolabela i prije no što je Antonije sazvao Senat „... bio pograbiio faske i znamenja konzula.“

⁷⁴ *Cass., Dio.*, XLV, 5, 2. Drukčiju sliku daje Velej Paterkul (II, 59) po kojem je, kad se približio Rimu, pred Oktavijana „... izišlo golemo mnoštvo prijatelja, a kad je ulazio u grad iznad njegove glave viđen je sunčani krug u bojama duge jednoliko zakrivljen i zaokružen, koji postavlja nešto poput vijenca na glavu uskoro tako silnoga muža.“

Cezarovo posinjenje, a nakon što su zapisničari zapisali njegovu izjavu pošao je ravno k Marku Antoniju.⁷⁵

Marko Antonije i Oktavijan

Umorstvo Cezara zateklo je i Antonija potpuno nespremnim. Pretpostavivši da urotnici kane ubiti i njega, kao Cezarova najbližega suradnika i konzula, preobukao se u robovsku odjeću i prikrio, ali kad je razabrao da su se urotnici povukli na Kapitolij i da nema daljnjih represija prema Cezarovim pristašama, pribrao se, pojavio se na Forumu i osobno ih pozvao da siđu ponudivši im vlastita i sina Emilija Lepida kao taoce.⁷⁶ Iste noći dao je Antonije prenijeti u svoju kuću Cezarov novac i njegove bilješke.⁷⁷ Dva dana kasnije u hramu Zemlje (*Tellus*) sazvaio je Senat i održao kraći govor kojim se zauzeo za amnestiju, čemu se zdušno podužim govorom pridružio i Ciceron.⁷⁸ Takva je Antonijeva politika bila zbunjujuća, jer je on postupao potpuno suprotno očekivanjima svojih političkih protivnika, a posebice Cezarovih ubojica, kojih je većina od Cezara dobila brojne povlastice i upravu provincijama, ali njezin je cilj kasnije, kad je već bilo kasno, postao jasan. Antonije ih je na posljetku pridobio činjenicom da će, bude li Cezar proglašen tiraninom, zakonsku snagu u tom slučaju izgubiti i sve njegove odluke. Ciceron je prekasno zaključio da su urotnici na martovske ide ostavili nedovršenu gozbu jer je još bilo ostataka. Ostao je, naime, Marko Antonije. Antonije se, međutim, nemalo iznenadio nakon što je 20. ožujka otvorena Cezarova oporuka jer njemu, kao vjernom pratitelju, suborcu i suradniku, Cezar nije ostavio ništa.⁷⁹ Stoga se odlučio sâm pobrinuti za sebe.

Antonije je bio iskusan i vješt političar pa je, zbunivši političke protivnike u Senatu, vratio inicijativu da bi potom na Cezarovu javnom pogrebu 20. ožujka dramatičnim govorom raspalio narod okrenuvši ga protiv Cezarovih ubojica, zbog čega su ovi morali potajno pobjeći iz Grada.⁸⁰ Brutu i Kasiju, koji su se sklonili izvan Rima, Senat je povjerio zadaću dopremanja žita, kako se ne bi činilo da su pobjegli te su tako trebali čekati trenutak da nastupe službu u provincijama. Kasiju je bila povjerena Sirija, Brutu Makedonija, a u objema provincijama nalazile su se jake vojne snage koje je Cezar pripremio za pohod protiv Parta. Decim Brut se već nalazio u povjerenju mu Cisalpinskoj Galiji, također s više legija.⁸¹ Glavna je Antonijeva zadaća stoga bila spriječiti

⁷⁵ App., *Bell. civ.*, III, 14.

⁷⁶ Liv., CXVI; *Plut., Ant.*, 14; *Cass., Dio.*, XLIV, 34, 6. Prema Veleju Paterkulu (II, 58) Antonije je poslao samo svoju djecu kao taoce.

⁷⁷ App., *Bell. civ.*, II, 125; *Plut., Ant.*, 15, navodi kako je to izvršeno na poticaj Cezarove žene Kalpurnije.

⁷⁸ *Plut., Cic.*, 42, *Ant.*, 14; *Cass., Dio.*, XLIV, 23-34, 1.

⁷⁹ *Cass., Dio.*, XLIV, 35, 2-3. U stvari, Antonije je, zajedno s Decimom Brutom i još nekima od Cezarovih ubojica, imenovan Oktavijevim zaštitnikom i nasljednikom drugog reda pod uvjetom da iz nekog razloga Oktavije ne dobije Cezarovu imovinu.

⁸⁰ App., *Bell. civ.*, II, 148.

⁸¹ App., *Bell. civ.*, III, 7.

urotnike da se domognu vojske i vojnih zapovjedništava. Njega osobno najviše je privlačila Sirija, ali je znao da je sumnjiv i da će to biti još i više bude li je tražio pa je nagovorio konzula Dolabelu da je od naroda traži za sebe. Kad je narod u tribuskim komicijama glasao u Dolabelinu korist, njemu je povjerena i Sirija i planirani rat s Partima, kao i legije koje je Cezar prikupio i već poslao u Makedoniju. Kad je to postignuto Antonije je od Senata za sebe zatražio Makedoniju znajući da će senatore biti stid da mu je uskrate nakon što je Dolabela bio dobio Siriju i nakon što je Makedonija ostala bez vojske. Čudeći se što je tamošnju vojsku prepustio Dolabeli senatori su Antoniju nerado dodijelili Makedoniju, ali su kao naknadu tražili za Bruta i Kasija druge provincije. Naposljetku njima su dodijeljene Kirena i Kreta, provincije u kojima nije bilo vojnih postrojbi.⁸² Ali Antonije nije namjeravao odustati od makedonske vojske. Njegov je plan bio, kako se kasnije pokazalo, da te snage iskoristi kako bi se obračunao se Decimom Brutom u Ovostranoj Galiji.

U tim se trenucima Antonijeva nedvojbenog uspjeha pred njim u Pompejevim vrhovima, koje mu je poklonio Cezar, pojavio mladi Oktavijan predbacujući mu nekažnjavanje Cezarovih ubojica i tražeći izvršenje navoda Cezarove oporuke, konkretnije Cezarov novac kako bi se on osobno pobrinuo za isplatu dijela namijenjenog rimskim građanima.⁸³ Antonije ga je, dakako, odbio. No Oktavijanov je dolazak kod mnogih u Rimu pobudio strah. Dok su jedni strahovali od njegove i popularnosti njegova adoptivnog oca, drugi su se bojali da se on i Antonije ne udruže i da Antonije tada ne podčini mladića svojoj volji. Bilo je, dakako, i onih koje bi i takav razvoj događaja obradovao. Mnogi su podizali sudske parnice protiv Oktavijana, uglavnom zbog imovinskih pitanja vezanih uz zajedničku imovinu nastalu konfiskacijom dobara proskribiranih, prognanih ili ubijenih ljudi. Oktavijan je sve parnice redovito gubio, a suci su mu neprekidno dosuđivali novčane kazne, dok je on stalno rasprodavao Cezarovu imovinu i dobra dijeleći novac starješinama triba kako bi ga oni dalje razdijelili onima koji se prvi jave. Osim Cezarovih imanja, kojih vrijednost nije dostajala za isplatu zbog stalnog parničenja, stavio je na prodaju i vlastito imanje koje je bio naslijedio od oca Oktavija, sva majčina i Filipova dobra, a zatražio je i jedan dio nasljedstva koji je Cezar ostavio nekim svojim prijateljima.⁸⁴ Sve mu je to donosilo naklonost i sažaljenje naroda koji je počeo držati kako darežljivost ne pripada više Juliju Cezaru, već njegovu pranećaku, i hvalio je njegovu trpeljivost i častoljublje.

Na igrama, koje je umjesto pretora Bruta organizirao njegov kolega Gaj Antonije, nastojalo se pomoću raskoši odobrovoljiti narod kako bi se Brut i Kasije mogli vratiti u Rim. Uz najveći sjaj neki su unajmljeni ljudi vikali da se Bruta i Kasija pozove natrag, ali kad je množina naroda naklonjena Oktavijanu nagnula na predstave ti su zahtjevi

⁸² App., *Bell. civ.*, III, 7-8.

⁸³ App., *Bell. civ.*, III, 14-17; *Plut., Ant.*, 16.

⁸⁴ App., *Bell. civ.*, III, 21-23.

prestali. Uvidjevši da unatoč svemu naklonost naroda prelazi na Oktavijanovu stranu Brut i Kasije odlučili su poći u Makedoniju i Siriju i silom ih zauzeti.⁸⁵ Na vojsku u Makedoniji, međutim, oko je bacio i Antonije, koji je, iskoristivši glasine o provali Geta u Makedoniju, uspio od Senata postići da mu se povjeri zapovjedništvo nad tamošnjim legijama, na što je odmah hitno poslao brata Gaja s tom senatskom odlukom vojsci u Makedoniji. S namjerom da ju prebaci u Italiju zatražio je od Senata da mu umjesto Makedonije povjeri Ovostranu Galiju kojom je upravljao Decim Brut. Tek su tada senatori prozreli Antonijevu politiku i pokajali se što su mu bili povjerali Makedoniju. Kako je Senat odbio Antonijev zahtjev, on je odlučio upravu nad Galijom zakonito tražiti od naroda, umjesto od Senata, a da bi uplašio senatore naredio je bratu Gaju da vojsku odmah prebaci u Brundizij.⁸⁶ U to su vrijeme, naime, sva tri brata Antonija obnašala visoke časti (Marko je bio konzul, Gaj pretor, a Lucije tribun) što im je, osim vlasti i utjecaja, omogućavalo da opstruiraju potencijalne protivnike u službi te da vlastitim pristašama omogućuju obnašanje službi i preko roka.⁸⁷

U međuvremenu na igrama koje je organizirao edil Kritonije Oktavijan je odlučio u Cezarovu čast izložiti zlatni stolac i vijenac, kako je Senat izglasao da se u Cezarovu čast postavlja na svim igrama. Ali Antonije je tu Oktavijanovu namjeru spriječio, a učinio je to još bezumnije i na sljedećim igrama od 20. do 30. srpnja koje je organizirao Oktavijan, a svojedobno utemeljio Cezar posvetivši ih Veneri Roditeljici,⁸⁸ slaveći posvećenje Venerina hrama na novome forumu kao i sâmog foruma. Tada je nastala sveopća mržnja usmjerena prema Antoniju. Sâm je Oktavijan, obilazeći narod, kao i Cezarove veterane, preklinjao da ne gledaju mirno kako on podnosi tolike uvrede već da brane Gaja Julija Cezara, svoga vojskovođu i dobrotvora, od uvreda koje mu nanosi Antonije.⁸⁹ Kako je sukob prijetio da preraste u nešto više tribuni iz Antonijeve osobne tjelesne zaštite savjetovali su mu da se uzdrži od uvreda i na njihov je poticaj organiziran sastanak Antonija i Oktavijana na kojem su se njih dvojica izmirili.⁹⁰ Nakon toga donijet je Zakon o Galiji, koji su senatori kanili spriječiti ukoliko glasanje o njemu Antonije pokrene u Senatu, a ukoliko ga iznese pred narod, da ga onemoguće preko narodnih tribuna. No, kad je određenog dana Senat namjeravao sazvati centurijski komicij, Antonijevi su ljudi još prije zore sazvali puk na glasanje po tribama. Premda narod nije volio Antonija glasao je ipak za njega zahvaljujući Oktavijanu koji je stajao pokraj ograde i molio glasove za Antonija. Činio je to zato kako bogatom Ovostranom Galijom ne bi upravljao Decim Brut, jedan od ubojica njegova poočima. Antonije je

⁸⁵ *App., Bell. civ.*, III, 24.

⁸⁶ *App., Bell. civ.*, III, 24-25, 27.

⁸⁷ *Plut., Ant.*, 15; *Cass., Dio.*, XLV, 9, 2-3.

⁸⁸ *Nicol. Damasc., frg.* 130, 28, 108.

⁸⁹ *App., Bell. civ.*, III, 28; *Plut., Ant.*, 16.

⁹⁰ *Nicol. Damasc., frg.* 130, 29, 115-119.

pak podmitio narodne tribune pa su oni šutjeli i zakon je usvojen. Tako je uskoro i vojska prebačena preko Jadranskog mora Antoniju u Brundizij pod časnim izgovorom.⁹¹

Ni to pomirenje nije bilo trajno jer je Antonije ponovno počeo raditi protiv Oktavijana koji je okupljao sve veći broj sljedbenika i Cezarovih veterana, a Oktavijan se počeo polako približavati i Ciceronu. Prema Plutarhu, Oktavijana su k Ciceronu doveli očuh Marcije Filip i muž Oktavijanove sestre Oktavije Marko Klaudije Marcel te su se sporazumjeli da Ciceron stavi na raspolaganje vlastiti utjecaj u Senatu i kod naroda, dok je Oktavijan trebao pružati sigurnost Ciceronu novcem i vojskom jer je već imao oko sebe znatan broj Cezarovih veterana. Oktavijan je Cicerona pridobio ulaganjem i slatkorječivošću, a mladiću ga je privukao i osjećaj da vlastitome političkom utjecaju pridodaje njegovu moć, koliko i njegova narav slaba prema počastima. No, ponajveći je razlog tome bila Ciceronova mržnja prema Antoniju.⁹²

Otvorena neprijateljstva među Antonijem i Oktavijanom izbila su kad su u Brundizij počeli pristizati vojnici iz Makedonije. Antonije je 9. listopada pošao tamo da ih dočeka,⁹³ ali je Oktavijan poslao vlastite ljude s mnogo novca,⁹⁴ koji su tamo stigli prije Antonija i mnoge vojnike pridobili. On je, pak, osobno pošao u Kampaniju i skupio velik broj ljudi, posebice iz okolice Kapue, jer su tamošnji stanovnici dobili zemlju od njegova poočima Cezara za kojega je on tvrdio da ga osvećuje. Uz brojna obećanja dao je svakome po dvije tisuće sestercija, a zatim vodeći ih požurio natrag da bi u Rim stigao prije Antonijeva povratka. Skupio je tako oko deset tisuća ljudi mada nisu svi bili naoružani. Potom je krenuo u Etruriju da bi i tamo prikupljao vojnike za vlastitu vojsku.⁹⁵ Za to je vrijeme Antonije bio lijepo dočekan u Brundiziju jer su vojnici očekivali da će im on ponuditi više od Oktavijana pretpostavljajući da je imućniji od rivala. No, kad im je ponudio samo četiristo sestercija po čovjeku digla se galama, koju je vojskovođa suzbio pogubivši nekoliko centuriona i nešto legionara. Vojnici su nakon toga zašutjeli, ali su potom, tijekom marša, u blizini Rima u znatnom broju napustili Antonija i prešli Oktavijanu. Uz velik broj prebjega Oktavijanu su u cijelosti prišle i dvije legije – Marsova i Četvrta.⁹⁶ On im je odmah isplatio novac, kao i drugima, stekavši njihovu privrženost. Antonije se tek kratko zadržao u Rimu zatraživši prisegu vojnika koji su ostali uz njega i potom produžio prema Ovostranoj Galiji.⁹⁷

Antonijev je odlazak iz Rima osokolio Cicerona koji doživljava novi politički uspon otvoreno preuzimajući vodstvo republikanske stranke, a već 1. studenog 44. pr. Kr. drži prvi od 14 vatrenih govora uperenih protiv Marka Antonija. Oktavijan je u me-

⁹¹ *App., Bell. civ.*, III, 29-30.

⁹² *Plut., Cic.*, 44-45.

⁹³ *Cic., Ad fam.*, 347 (XII, 23), 2.

⁹⁴ *Nicol. Damasc., frg.* 130, 30, 139.

⁹⁵ *App., Bell. civ.*, III, 41; *Cass., Dio.*, XLV, 12, 1-4, 6.

⁹⁶ *Liv., CXVII; Vell. Pat.*, II, 61.

⁹⁷ *Cass., Dio.*, XLV, 13, 1-5.

đuvremenu okupio sve svoje snage u Albi i poslao Senatu pismo koje je obradovalo senatore, iako nisu bili zadovoljni time što su legije pod Oktavijanovom, a ne kontrolom Senata. No, bilo je jasno da će se Senat svim silama poslužiti protiv Antonija. Kako, međutim, nisu imali vlastite vojske niti su bez konzula mogli vršiti novačenje, odlučili su sve to prebaciti na nove vlasti kad na dužnost stupe konzuli izabrani za 43. pr. Kr. – Aulo Hircije i Gaj Vibije Pansa Cetronijan.⁹⁸ Ali Oktavijan nije želio čekati već je s vlastitom vojskom slijedio Antonija, čije su namjere bile da uđe u Ovostranu Galiju, poveže se i spoji svoje snage s Lepidovim. Decim Brut nije imao ikakva povoda strepiti od Oktavijana koji, osim na riječima, nije poduzimao baš ništa da kazni ikoga od Cezarovih ubojica, dok je imao dobrih razloga da strahuje od Antonija i stoga mu je odbio prepustiti Galiju. Time je otpočeo prvi u nizu građanskih ratova koji su slijedili nakon Cezarove smrti, kasnije poznat kao Mutinski rat. Kad je Oktavijanu bilo javljeno da je Decim Antoniju zapriječio prolaz on je brzo uočio Antonijevu slabost. Mrzio je i jednoga i drugoga ali je i bio svjestan da trenutno nije dovoljno jak da se oglada s obojicom, a plašio se i kako bi ih nesmotrenim postupkom mogao gurnuti u savezništvo. Budući da je njegov otvoreni sukob s Antonijem praktički već otpočeo, odlučio se predstaviti kao Decimov prijatelj shvaćajući da će se bez većih teškoća s Decimom moći obračunati i kasnije. Uz njegovu bi se pak pomoć mogao riješiti jednog neprijatelja, dok bi u Antoniju kasnije opet mogao imati moćnog i mnogo opasnijeg protivnika. Zato je poslao Decimu prijedlog o prijateljstvu obećavajući savezništvo ukoliko ovaj odbije primiti Antonija.⁹⁹ Oktavijan je morao voditi računa i o još jednom pretendentu za vlast, Marku Emiliju Lepidu, Cezarovu zapovjedniku konjaništva. Lepid je, naime, mudro odlučio povući se u Onostranu Galiju i čekati svoju priliku promatrajući iz daljine tijek sukoba između Senata i Antonija.¹⁰⁰ Za to je vrijeme Ciceron u Rimu iz vlastite mržnje prema Antoniju radio sve što je mogao u prilog Oktavijanu. Još nedavno napustivši Rim s namjerom da posjeti sina u Ateni, na prvu vijest o izbijanju neprijateljstava između Antonija i Oktavijana vratio se u Grad i preuzeo političko vodstvo republikanaca potisnuvši Antonijevu stranku.¹⁰¹

Kad je Antonije zatražio od Decima Bruta da napusti Galiju i ode u Makedoniju pokoravajući se volji naroda, jer su Antoniju upravu nad Galijom izglasale tribuske skupštine, Decim mu je odgovorio pismom koje mu je dao Senat dokazujući da se on ne treba pokoravati narodu više negoli Antonije Senatu. Antonije mu je nato odredio rok nakon kojeg će s njim postupati kao s neprijateljem ako ne iziđe iz provincije. Kako Decim nije kanio popustiti Antonije je krenuo zauzimati gradove koji su ga redom

⁹⁸ *App., Bell. civ.*, III, 47.

⁹⁹ *Cass., Dio.*, XLV, 14, 2-3, 15, 1.

100 U Ciceronovoj korespondenciji sačuvana su i Lepidova pisma iz prijelomnih dana u kojima se on zaklinje na lojalnost Senatu, da bi poslije izjavio kako su ga njegovi vojnici prisilili da prijede na Antonijevu stranu.

¹⁰¹ *Plut., Cic.*, 45; *Cass., Dio.*, XLV, 15, 4.

primali. To je na poslijetku nagnalo Decima Bruta na taktičko povlačenje prema Rimu sve dok nije stigao do bogatoga grada Mutine (dan. Modena). Tu se utvrdio s tri legije i većim brojem gladijatora te se spremio za dugotrajnu opsadu. Bijesan zbog toga Antonije krene na njega pa je ogradio Mutinu bedemom i jarkom i stao opsjedati grad.¹⁰²

Na januarske kalende 43. pr. Kr. nastupili su službu novi konzuli Hircije i Pansa i odmah nakon žrtvovanja bi sazvana senatska sjednica. Glavna su tema bile mjere protiv Antonija koji je silom oružja zauzeo Galiju istjeravši iz nje Decima Bruta. Ciceron i njegovi prijatelji smatrali su da je već vrijeme da se Antonija proglašuje neprijateljem države iznoseći brojne druge optužbe, ali je u Antonijevu obranu ustao ugledni Lucije Pizon. On je smatrao da Antonija treba pozvati na sud, a po tom pitanju Senat se u mišljenjima podijelio pa je sjednica, koja je trajala do noći prekinuta da bi bila nastavljena sutradan. Na tom su zasjedanju Ciceronovi pristaše stekli nadmoć, ali je opet Antonijevo proglašenje za neprijatelja spriječio narodni tribun Salvije naredivši da se odluka odgodi za sljedeći dan. Mada Antonije nije proglašen za neprijatelja države Senat je 2. siječnja donio nekoliko odluka vrlo važnih za Oktavijana. Odlučeno je da zajedno s konzulima Oktavijan bude proglašen zapovjednikom vojske kojom je već raspolažao; da mu narod da one legije koje su prebjegle od Antonija; da se iz državne blagajne isplati onoliko novaca koliko je on obećao vojnicima kao nagradu nakon pobjede; da mu se dopusti pravo na konzulsku čast deset godina prije zakonskoga roka i da ravnopravno s konzularima iznosi svoje mišljenje.¹⁰³ Konačno je iz trećeg pokušaja Ciceronu, koji je praktički preuzeo ulogu vodećeg političara, petom filipikom uspjelo postići da Senat Marka Antonija proglašuje neprijateljem države. No, Ciceronove su namjere išle mnogo dalje od toga da se riješi Antonija jer je Senat odlučio Makedoniju i Ilirik s tamošnjim vojskama dati Marku Brutu, dok je Kasiju prepuštena Sirija i rat s Dola-belom. Svi upravitelji provincija i vojni zapovjednici istočno od Jadrana trebali su se pokoravati Brutu i Kasiju. Oktavijan, kome je Senat na Ciceronov nagovor, s obrazloženjem da se on bori za državu, izglasao liktore i čast propretora¹⁰⁴ kad je primio vijesti o tome nemalo se uznemirio. Shvatio je da jačaju snage bivših Pompejevih pristaša, a položaj Cezarove stranke postaje sve teži. Uvidio je i Ciceronovo lukavstvo kad je imenovan propretorom, čime je u stvari izgubio vlastitu vojsku jer vojskom upravljaju konzuli dok propretor izvan provincije nema ovlasti. Primijetio je i to da su upadljivo nagrađeni samo oni vojnici koji su pobjegli od Antonija, dok oni kojima on zapovijeda nemaju nikakve časti; da rat njemu donosi samo sramotu i da se Senat njime osobno služi protiv Antonija. Stoga je odlučio prikriti svoja razmišljanja i privremeno pristati na sve zahtjeve. Dok je Pansa po Italiji skupljao pomoćne trupe Hircije je podijelio

¹⁰² *App., Bell. civ.*, III, 49.

¹⁰³ *App., Bell. civ.*, III, 50-51.

¹⁰⁴ *App., Bell. civ.*, III, 64; *Plut., Cic.*, 45, navodi Oktavijanovu čast kao pretorsku, baš kao i Kasije Dion (XLVI, 29, 5), ali kod Livija (*Liv.*, CXVII) i Cicerona (*Philipp.* V, 17; XIV, 8) evidentno je da je njegova čast bila propretorska.

vojsku s Oktavijanom. Po tajnom nalogu Senata Hircije je od Oktavijana tražio i dobio one dvije legije koje su prebjegle od Antonija jer su one u stvari predstavljale jezgru vojske. Podijelivši tako snage zajedno su prezimili.¹⁰⁵

Istekom zime Oktavijan i Hircije krenuše prema Mutini jer je Decimovim opsjednutim ljudima zaprijetila glad. Kako je Antonije čvrsto držao opsadu nisu se htjeli sukobiti svim snagama jer su očekivali Pansin dolazak. Vrlo krvava bitka kod Mutine vodila se u dva navrata 15. i 21. travnja. Saznavši naime da Pansa stiže s dodatnim snagama Oktavijan i Hircije poslali su mu u susret Marsovu legiju i Oktavijanov zaštitni odred pod Karsulejevim zapovjedništvom, a Antonije dvije najbolje legije da mu postave zasjedu u močvarnom području. Na te su Antonijeve vojnike 15. travnja naišli Karsulej i Pansa samo s Marsovom legijom i pet drugih kohorti. U žestokom srazu Marsova je legija teško stradala dok je izginuo cijeli Oktavijanov zaštitni odred. Pansa je ranjen u slabinu i odnesen u Bononiju, a blistava pobjeda pripala je Antonijevim ljudima. Međutim, Hircije, koji je bio udaljen oko 8 milja na vijest o bici pohitao je s drugom legijom i predveče naišao na Antonijeve vojnike koji su se vraćali iz bitke pjevajući pobjedničke pjesme. U novom srazu Hircijevi su odmorni vojnici porazili umorne Antonijeve legionare uništivši najveći njihov dio.¹⁰⁶

Sutradan je Antonije, nakon teška poraza, izbjegavao bitku, ali su ga Oktavijan i Hircije 21. travnja natjerali na sukob. Oktavijanova je vojska odnijela pobjedu. Hircije je čak uspio prodrijeti u Antonijev tabor, ali je boreći se oko Antonijeva šatora poginuo. Tijelo su mu iznijeli Oktavijanovi ljudi, pa čak i zauzeli tabor, ali u Antonijevu protuudaru tabor je opet izgubljen. Premda iznova poražen, Antonije još uvijek nije bio potpuno pobijeden jer opsada Mutine nije popuštala. No, vrsni je vojskovođa ispravno procijenio situaciju i odlučio se na uzmak preko Alpa u Onostranu Galiju kako bi se povezo sa snagama Emilija Lepida i Munacija Planka očekujući istodobno i pomoć tri legije koje mu je iz Picena vodio Publije Ventidije Bas.¹⁰⁷ Antonije je, naime, procjenjivao da će ga, ukoliko doživi potpuni poraz, i Lepid i Plank odbaciti.¹⁰⁸

Oslobođen jedne opasnosti Decim Brut je počeo strahovati od druge. Naime, oba su konzula stradala u bici pa je cijela vojska sad bila u Oktavijanovim rukama. Stoga se odlučio na pregovore s Oktavijanom, ali je ovaj to odbio jasno mu davši do znanja

¹⁰⁵ *App., Bell. civ.*, III, 64-65.

¹⁰⁶ *App., Bell. civ.*, III, 67-70.

¹⁰⁷ *App., Bell. civ.*, III, 66, 80. Publije Ventidije ratovao je pod Cezarom i bio Antonijev prijatelj. Kad je Ciceron preuzeo političko vodstvo u Rimu i Antonijevim prijateljima krenuo udarati teške namete Ventidije je pobjegao iz Rima u Cezarove kolonije i pozvao dvije legije u službu Antoniju. S tim je snagama krenuo prema Rimu u kojem je nastupila panika pa je i Ciceron pobjegao iz grada. Kako su već otpočele borbe pod Mutinom Ventidije je krenuo u pomoć Antoniju, ali su ga spriječili Oktavijan i Hircije, na što se okrenuo i otišao u Picen, gdje je skupio još jednu legiju. S tim je snagama očekivao daljnji razvoj događaja. Nakon Antonijeva povlačenja preko Alpa Oktavijan, koji je u međuvremenu odlučio izmiriti se s Antonijem, kao znak dobre volje dopustio je Ventidiju da s tim vojnicima na miru ode k Antoniju.

¹⁰⁸ *App., Bell. civ.*, III, 71-72.

da s njim kao jednim od Cezarovih ubojica neće biti razgovora. Ostavivši ga u Mutini Oktavijan je krenuo u Bononiju posjetiti teško ranjenog konzula Pansu. Oktavijan je i tada i kasnije bio sumnjičen da su oba konzula stradala od njegove ruke¹⁰⁹ kako bi prigrabio vojsku, no to nije moguće dokazati. Apijan opisuje kako je teško ranjeni Pansa na samrti potkrijepio Oktavijanove sumnje u dvolično djelovanje Senata i Cicerona,¹¹⁰ a to su mu potvrdili i daljnji postupci senatora. Naime, nakon Antonijeva poraza Senat je Brutu i Kasiju dodijelio provincije koje su oni već i tako zauzeli oružjem, tijela palih konzula Hircija i Panse počašćena su javnim pogrebom, a Decim Brut trijumfom. Oktavijanov zahtjev da mu se izglasa trijumf je odbijen, a legatima poslanima k vojsci naloženo je da Oktavijana udalje i tek se tada obrate vojnicima, koji se, međutim, nisu pokazali tako nezahvalnima kao Senat.¹¹¹

Kako su oba konzula poginula, za ostatak godine kandidirali su se Pompejevi prištaše, ali naumio se kandidirati i Oktavijan koji je, računajući na Ciceronovo slavohleplje i vlastoljubivost, odlučio ignorirati Senat pa se privatnim putem, tajno mu poslavši glasnike, obratio izravno Ciceronu. Pozivao ga je da mu bude konzulski kolega koji će kao stariji i iskusniji sam upravljati, a da je njemu, Oktavijanu, dovoljna samo titula. Ciceron se dao zvesti i podupro je Oktavijana kod natjecanja, ali je odmah zbog toga doživio optužbe od vlastitih prijatelja i podsmjeh u Senatu.¹¹² No, izbori su odloženi iz raznih razloga, a stanje u Onostranoj Galiji počelo se odvijati u neželjenu smjeru. Antonije je, naime, nakon teškog prijelaza preko Alpa stigao do tabora Emilija Lepida kome su vojnici otkazali poslušnost i masovno prešli Antoniju, o čemu je Lepid 30. svibnja pismom obavijestio Senat i magistratu.¹¹³ Ne imajući izbora Lepid je također prešao Antoniju koji je sad, osim vojnika koji su s njim došli iz Italije, raspolagao sa sedam Lepidovih legija, brojnim pomoćnim trupama i znatnim zalihama. Tim su se snagama pridružile i tri Ventidijeve legije.¹¹⁴ Te su vijesti u Rimu izazvale pravu paniku, a izbori za konzule su opet odgođeni. Senat je na brzinu opozvao dvije legije iz Afrike, a Oktavijanu, koji je, uz Decima Bruta, jedini raspolagao jakim vojnim snagama, izdan je nezgodan nalog da zajedno s Decimom ratuje protiv Antonija.¹¹⁵ Za to vrijeme Oktavijan je poticao vlastite vojnike na nezadovoljstvo jer im nije isplaćeno obećanih 20.000 sestercija, a šalje ih se u novi pohod. Savjetovao im je da taj novac traže preko izaslanika, pa su u Senat poslani centurioni. Njima su senatori odgovorili da se obrate dvjema Antonijevim legijama koje su prišle Oktavijanu, ali ne u njegovoj nazočnosti, i da odu Decimu Brutu gdje će im biti isplaćen novac. No, vojnici su ostali uz

¹⁰⁹ *Suet., Aug.*, 11; *Cass., Dio.*, XLVI, 39, 1.

¹¹⁰ *App., Bell. civ.*, III, 75-76.

¹¹¹ *Vell. Pat.*, II, 62; *App., Bell. civ.*, III, 80.

¹¹² *App., Bell. civ.*, III, 82; *Plut., Cic.*, 45-46.

¹¹³ *Cic., Ad Fam.*, 408 (X, 35).

¹¹⁴ *App., Bell. civ.*, III, 84; *Vell. Pat.*, II, 63.

¹¹⁵ *App., Bell. civ.*, III, 85.

Oktavijana. Okupivši zatim vojnike, pridobio ih je govorom i potakao da za njega traže konzulsku čast zbog čega su ponovno u Rim poslani centurioni s tim zahtjevom.¹¹⁶ Iskativši raspoloženje vojske Oktavijan odmah potom povede vojnike na Rim. Prema Apijanu raspolagao je s osam legija, dosta konjaništva i pomoćnim odredima.¹¹⁷

Dok se Oktavijan približavao Rimu, u gradu se opće raspoloženje i stanje više puta mijenjalo. Kad je stigla vijest o Oktavijanovu približavanju nastala je opća panika i veliki strah. Senatori su se međusobno optuživali, a Ciceron, koji je do tada vodio glavnu riječ u Senatu, nije se nigdje pojavljivao. U panici je odlučeno da se pristane na Oktavijanove zahtjeve, da mu se omogući kandidiranje za konzula u odsutnosti; da se njegovim vojnicima udvostruči obećana nagrada; da mu se umjesto dviju dodijeli osam legija i da mu se doznači novac koji će sâm podijeliti vojnicima. Hitno su odaslati izaslanici da mu to jave. No, tek što su oni otišli iz Grada Senat se pokaja zbog svog kukavičkog postupka. Kad su istog dana u Ostiju pristigle one dvije legije iz Afrike i Ciceron se opet pojavio u Senatu. Prevladala je odluka o otporu i obrani slobode, a nade su se počele polagati u dolazak Decima Bruta i Munacija Planka. U Gradu se nalazila i još jedna legija koju je Pansa ostavio kao zaštitu. Popisani su svi ljudi u godinama za vojnu službu, utvrđen je Janikul, gdje je bio pohranjen novac, dok su u luci pripremljeni i veći i manji brodovi za bijeg preko mora u slučaju poraza.¹¹⁸ Oktavijan, kojem je javljeno da je Senat promijenio mišljenje još dok su senatski poslanici bili kod njega, hitno povede vojsku, a preplašenom narodu posla konjanike s porukom da se ne moraju plašiti. On sâm strahovao je ponajviše za majku i sestru, koje su pristaše Senata i potajno i javno tražili po Rimu kako bi ih iskoristili kao taoce, ali bezuspješno. Stigavši do Grada njegova je vojska zauzela kraj preko Kvirinala, pri čemu se nitko nije usudio suprotstaviti se. Tada iznenada brojni ugledni ljudi požure pozdraviti ga, a i puk je trčao u velikom broju shvativši disciplinu vojnika kao miroljubiv znak. Sutradan je, ostavivši ondje vojsku, krenuo u Grad s jakom pratnjom, a cijelim putem građani su ga presretali i pozdravljali. Majka i sestra pozdravile su ga u Vestinu hramu, a tri legije koje su se nalazile unutar grada poslale su mu izaslanike i prešle na njegovu stranu. Ciceron je, pak, preko zajedničkih prijatelja, uspio isposlovati sastanak s Oktavijanom iznoseći u svoju obranu kako je ranije pomagao njegovu kandidaturu za konzula, ali mu je Oktavijan podsmjehujući se odgovorio tek kako mu on dolazi kao posljednji od prijatelja.¹¹⁹

Preuzevši državni novac razdijelio je po 10.000 sestercija vojnicima, obećavši da će im kasnije isplatiti ostatak, a potom izađe iz Rima kako bi pričekao da se izaberu konzuli. Nakon što je izabran zajedno s Kvintom Pedijem, kako je i htio, Oktavijan uđe u

¹¹⁶ Suet., Aug., 26.

¹¹⁷ App., Bell. civ., III, 86-88.

¹¹⁸ App., Bell. civ., III, 90-91.

¹¹⁹ App., Bell. civ., III, 92.

grad kao konzul i prinese žrtvu. Prvi mu je službeni čin bio da provede svoje usinjenje od Cezara kroz kurijski komicij, a odmah potom donio je zakon kojim je poništena odluka o Dolabelinu proglašenju državnim neprijateljem i naredio da se povede suđenje protiv Cezarovih ubojica.¹²⁰ Zakonom koji je donio njegov kolega (*Lex Pedia*) svima onima koji su ubili Cezara uskraćena je voda i vatra.¹²¹ Odmah potom počeli su Oktavijanovi i Cezarovi prijatelji podnositi tužbe protiv Cezarovih ubojica, kao i onih koji su bili samo sudionici ili tek simpatizeri tog čina.

Drugi trijumvirat

Tijekom tih zbivanja Oktavijan je obaviješten da su Brut i Kasije već skupili 20 legija. Shvatio je da mu je stoga potreban savez s Antonijem, koji je također raspolagao respektabilnim brojem vojnika pa je odlučio izmiriti se s njime. Prema Veleju Paterkulu, Antonije je i otprilje stalno upozoravao Oktavijana na dvolično Ciceronovo djelovanje i jačanje republikanske stranke, kao i na uzvisavanje Bruta i Kasija uz jačanje njihovih vojnih snaga.¹²² Kako su i Antonije i Lepid od strane Senata bili proglašeni državnim neprijateljima, Oktavijan je napustio Rim prepuštajući konzulskom kolegi Pediju da nagovori Senat na sporazum s Antonijem i Lepidom. Uviđajući da taj sporazum neće koristiti ni njima ni državi, već Oktavijanovu savezu protiv Bruta i Kasija, senatori su ipak, prisiljeni nuždom, pristali na to pa su povukli odluke o neprijateljstvu protiv Antonija, Lepida i njihovih vojnika i poslali im miroljubiva pisma. Antonije je odgovorio da će se on najprije osvetiti Decimu Brutu za Cezarovo umorstvo pa će se onda pridružiti Oktavijanu. Antoniju, koji je u tim trenucima kretao protiv Decima pridružio se tada Azinije Polion s dvije legije, a potom i Lucije Munacije Plank sa svoje tri legije.¹²³ Na Decima Bruta krenuo je i Oktavijan sa svojim snagama. Pritisnut s dvije strane Decim je odlučio uzmaknuti i skloniti se kod Marka Bruta,¹²⁴ ali, premda je raspolagao s deset legija, šest od njih bilo je sastavljeno od regruta nenaviklih na napore. Zbog nestašice hrane i velikih napora regruti su ga napustili i prešli Oktavijanu, dok suiskusni vojnici i sve ostalo ljudstvo prešli Antoniju. Decim je na kraju izdajnički ubijen kod galskog plemića Kamila kamo se sklonio napušten od svih.¹²⁵

Oktavijan i Antonije sastali su se potom kod Bononije na malome ravnom otočiću rijeke Lavinije. Lepid je došao prvi i ispitao otočić na kojem su potom sva trojica na vidnome mjestu vijećali dva dana od jutra do večeri.¹²⁶ Sporazum koji su postigli 26.

¹²⁰ Liv., CXIX; App., Bell. civ., III, 94-95.

¹²¹ Vell. Pat., II, 69.

¹²² Vell. Pat., II, 65.

¹²³ App., Bell. civ., III, 96-97; Vell. Pat., II, 63.

¹²⁴ Cass., Dio., XLVI, 53, 2.

¹²⁵ App., Bell. civ., III, 97-98; Vell. Pat., II, 64. Kod Livija (CXX) Brutov se ubojica zove Kapen (Cape-nus), rodom Sekvanac.

¹²⁶ App., Bell. civ., IV, 2. Plutarh (*Ant.*, 19) navodi da se zasjedalo tri dana.

studenoga 43. pr. Kr. u povijesti je zapamćen kao drugi trijumvirat, a u osnovi je naprosto predstavljao kopiju Cezarova modela koji se pokazao vrlo uspješnim – prvog trijumvirata. Dogovoreno je da će Oktavijan odložiti konzulsku čast, koju će ostatak godine obnašati Ventidije; vlast će idućih pet godina obnašati Lepid, Antonije i Oktavijan s ovlastima ravnim konzulskoj vlasti (*tres viri rei publicae constituendae consulari potestate*) i njih će trojica za tih pet godina odmah imenovati gradske godišnje vlasti; provincije su razdijeljene tako da je Antonije dobio Cisalpinsku i Transalpinsku Galiju, Lepid Hispaniju i Narbonsku Galiju, a Oktavijan Afriku, Siciliju, Sardiniju i sve okolne otoke. Odluka o provincijama s druge strane Jadrana i na Istoku odložena je za kasnije vrijeme jer su njih držali Brut i Kasije protiv kojih su rat trebali povesti Antonije i Oktavijan. Lepid je kao designirani konzul za 42. pr. Kr. morao ostati u Rimu i Hispanijom upravljati preko legata.¹²⁷ Kao zaštita Rima njemu su ostavljene tri legije, dok su ostalih sedam podijelili Antonije i Oktavijan (Antonije je dobio četiri legije, a Oktavijan tri) kako bi svaki od njih mogao u rat povesti po 20 legija. Kako bi potakli vojnike, osim drugih nagrada, odlučili su im obećati za naseljavanje osamnaest italskih gradova koji su se isticali bogatstvom i kvalitetnim zemljištem i njih su nakanili, zajedno sa zemljom i zgradama, razdijeliti vojsci. Osim toga, dogovorili su se da unište svoje osobne neprijatelje. Te je zapisane odluke po dužnosti vojskama pročitao Oktavijan kao konzul. O proskripcijama u pročitanoj objavi, koja je oduševila vojnike, nije bilo ni spomena.¹²⁸ Kako bi se sporazum dodatno učvrstio vojnici su tražili da Oktavijan novo prijateljstvo zapečati brakom s Antonijevom pokćerkom Klodijom, pa je i to dogovoreno.¹²⁹

U potpunoj osami sva su trojica ravnopravno nastavili sastavljati spiskove osoba koje su namjeravali pogubiti iz različitih razloga, ali to nije prošlo bez prepirke jer je svatko od njih želio uništiti svoje neprijatelje i spasiti vlastite rođake. Na spisku su se našli oni kojih su se plašili zbog moći kao i osobni neprijatelji. I rođaci i prijatelji zapisani su jer je lojalnost prema njima žrtvovana zbog mržnje prema neprijateljima.¹³⁰ Prvo lice na popisu bio je Lepidov brat Paulo, a drugo Antonijev ujak s majčine strane Lucije Cezar, zapisan, prema Plutarhu, na Oktavijanov zahtjev.¹³¹ Treće i četvrto ime bili su rođaci konzula predviđenih za sljedeću godinu, Plankov brat Plocije i Azinijev tast Kvincije, a to je učinjeno kako bi se zadao strah i oduzela nada svakome tko bi mislio da će nekoga moći osloboditi.¹³² Svakako je najzvučnije ime među proskribiranim bio

¹²⁷ Cass., Dio., XLVI, 56, 1.

¹²⁸ App., Bell. civ., IV, 2-3.

¹²⁹ Vell. Pat., II, 65; Plut., Ant., 20; Cass., Dio., XLVI, 56, 3.

¹³⁰ Cass., Dio., XLVII, 5, 5; 6, 1.

¹³¹ Cass., Dio., XLVII, 6, 3; Plut., Ant., 19.

¹³² App., Bell. civ., IV, 12; Vell. Pat., II, 66, za proskripcije opravdava Oktavijana, a najveću krivnju svaljuje na Marka Antonija („... iako se Cezar tome protivio, no uzalud protiv dvojice, obnovljeno je zlo po uzoru na Sulu – proskripcije.“ Za proskribiranje Plankova brata Plocija Velej (II, 67) okrivljuje Munacija

Marko Tulije Ciceron, kojega je gorljivo tražio Marko Antonije. Navodno se Oktavijan tome dulje opirao, ali je na poslijetku popustio Antoniju i žrtvovao Cicerona. Na popisu su se našli i mnogi drugi ljudi, a posebice oni koji su se isticali bogatstvom jer je trijumvirima za predstojeći rat protiv Bruta i Kasija trebalo mnogo novaca, a Europa i Italija bile su već iscrpljene ratovima i nametima. Porezi iz Azije predavani su pak Brutu i Kasiju koji su osim toga dobivali i pomoć istočnih kraljeva.¹³³ Proskripcije su trebale otpočeti nakon njihova povratka u Rim, ali je odlučeno da se petnaestak najmoćnijih, među kojima i Ciceron, pogube i prije pa su trijumviri hitno poslali ubojice u Grad. Ukupno je u proskripcijama praćenim konfiskacijom imovine stradalo oko 300 senatora i 2000 vitezova.

Oktavijan i Sekst Pompej

Sekst Pompej, mlađi sin Gneja Pompeja Velikog, još je jedna od tragičnih figura tog vremena. Baš kao i Oktavijan, Sekst je skupio vlastitu vojsku i bio prisiljen sklapati i raskidati savezništva čas s jednom čas s drugom stranom, a zahvaljujući položaju koji mu je pružala moćna flota zagospodario je Sicilijom i cijelim zapadnim Sredozemljem i postao čimbenik s kojim se moralo računati.

Otpadnički je put mlađi Pompejev sin otpočeo nakon poraza njegova brata Gneja kod Munde u Hispaniji 45. pr. Kr. Krista. U samoj bici Sekst nije sudjelovao jer je bio na čelu snažnog garnizona u Kordubi. Vjerujući kako je rat praktički dobiven Cezar je napravio jednu od svojih rijetkih pogrešnih prosudbi prepustivši vlastitim zapovjednicima da privedu rat sa Sekstom Pompejem kraju, a on se vratio u Rim. Smatrao je, naime, da mu Sekst nije toliko opasan pa ga nije osobito uporno ni progonio. Sekst je, međutim, Cezarovim zapovjednicima koristeći se gerilskom taktikom nanosio poraz za porazom. Na kraju je Cezar odlučio u Hispaniju poslati Azinija Poliona da rat privede kraju.¹³⁴

Cezarovo je ubojstvo u Rimu okončalo i rat sa Sekstom, pa ga je Senat amnestirao, vratio mu sva očeva imanja i imenovao ga zapovjednikom mornarice.¹³⁵ No, Sekst se nije odlučio doći do Rima, već se zaustavio u Masaliji i odande promatrao zbivanja u Italiji. Stvaranje trijumvirata bilo mu je znak da u Rimu neće biti dobrodošao pa je skupio sve snage i otplovio na Siciliju. Proskripcije trijumvira znatno su osnažile Pompejev položaj jer su mnogi proskribirani, kao i oni uplašeni da bi se također mogli naći na popisu, bježali Brutu i Kasiju, ali se većina sklanjala na Siciliju kao najbližu Rimu.

Planka („a i Plank je imao toliko utjecaja da ishodi da se njegov brat Plank Plocije nađe na popisu.“); Suet., Aug., 27, tvrdi kako se Oktavijan „... doduše dulje vrijeme opirao svojim drugovima da se ne uvedu proskripcije, ali kad su počele provodio ih je nesmiljenije od obojice. Jer dok su oni često puta kod mnogih osoba na zagovor i molbu znali popustiti, on je jedini nastojao da nitko ne bude pošteđen“.

¹³³ App., Bell. civ., IV, 5.

¹³⁴ Vell. Pat., II, 73.

¹³⁵ Vell. Pat., II, 73; App., Bell. civ., IV, 83-84.

Sekst ih je sve primao pa čak i nudio dvostruku nagradu onima koji spasu nekoga od proskribiranih no što je bila ona za njihovo pogubljenje. Vojska mu je znatno uvećana priljevom bjegunaca, kako slobodnih ljudi tako i robova, a dijelom su mu je poslali i oni italjski gradovi koji su bili obećani vojnicima kao nagrada za uspjeh u ratu. Pomagali su mu i mornari iz Afrike i Hispanije pa je Pompej bio jak i u brodovima i u vojnim zapovjednicima, i u vojsci i u novcu.¹³⁶

Kako bi to spriječio Oktavijan je poslao snažno brodovlje pod Salvidijenovim zapovjedništvom, smatrajući da će on lako svladati Sekstovu mornaricu, a sâm je krenuo kopnom kako bi se sa Salvidijenom sastao kod Regija. No, Pompejevo je brodovlje presrelo Salvidijenove snage sjeverno od Sicilije i, iako su obje strane izgubile otprilike jednak broj plovila, Salvidijen se prvi morao povući iz bitke u obližnju luku Balar gdje je popravljao oštećene lađe. Oktavijan je, budući da je rat s Brutom i Kasijem bio u prvom planu, odlučio obračun sa Sekstom Pompejem ostaviti za drugu priliku. Na Antonijev poziv otplovio je hitno u Brundizij odakle se vojska već prebacivala u Makedoniju.¹³⁷

Bitka kod Filipa

Pripreme, prebacivanje trupa i manevriranje vojski prije najveće bitke antike trajale su više mjeseci, a sâm sukob kod Filipa, koji je trajao više od tri tjedna tijekom jeseni 42. pr. Kr., riješen je u dvije velike bitke. Bojište kod Filipa, makedonskog gradića na *Via Egnatia*, prvi su zauzeli Brut i Kasije i njihov je položaj bio mnogo bolji jer su zaposjeli dva brežuljka koji su dominirali ravnicom i na njima utvrdili tabore. Osim toga, republikanci su imali osiguranu opskrbu hranom, dok su Antonije i Oktavijan s time imali velikih problema. Oktavijan se, osim toga, morao zadržati u Dirahiju zbog bolesti, pa je na bojište prvi stigao Antonije s dijelom svojih snaga.¹³⁸ Njegova se baza za opskrbu nalazila u 40 milja udaljenom Amfipolu. «Antonijevi vojnici hitno podigoše mnoga utvrđenja i sve učvrstiše jarcima, bedemima i opkopima. I neprijatelj utvrdi ono što mu je preostalo.»¹³⁹ «Tako su se obje strane utvrđivale i za to su se vrijeme međusobno gledavali samo konjaništvom i lakim odjelima. A kad su dovršili sve što su namjeravali, stiže i Oktavijan; još je bio slab pa su ga u nosiljci nosili kroz vojsku. I njegove se legije odmah svrstaše za borbu. Brut i Kasije postaviše svoje ljude na višem mjestu, nasuprot njima, ali se nisu odatle micali. ... oklijevanje je trajalo mnogo dana, jer se Brut i Kasije nisu htjeli sukobiti, već su čekali da neprijatelja iscrpi nestašica.»¹⁴⁰ Brodovlje Seksta Pompeja, kao i ono Bruta i Kasija, neprekidno je ugrožavalo linije opskrbe Antoniju i Oktavijanu koji nisu imali kontrolu nad morem.¹⁴¹ Naposljetku je 3. listopada Antoniju uspjele da izazove otvorenu bitku koja je u konačnici završena

¹³⁶ *App., Bell. civ., IV, 85; Cass., Dio., XLVII, 12, 1-3.*

¹³⁷ *App., Bell. civ., IV, 85; Cass., Dio., XLVII, 37, 1.*

¹³⁸ *Cass., Dio., XLVII, 37, 2.*

¹³⁹ *App., Bell. civ., IV, 107.*

¹⁴⁰ *App., Bell. civ., IV, 108.*

¹⁴¹ *Cass., Dio., XLVII, 37, 6.*

neriješenim rezultatom jer su obje strane uspjele osvojiti protivnički tabor – Antoniju je pošlo za rukom osvojiti Kasijev tabor, dok su Brutovi ljudi na lijevom krilu natjerali u bijeg Oktavijanove legionare i zauzeli njihov tabor.¹⁴² Međutim, ovaj je okršaj, u kojem su Antonije i Oktavijan izgubili dvostruko više ljudi, imao katastrofalne posljedice za republikanske snage s obzirom da je Kasije, nakon gubitka tabora i nemogućnosti pregleda zbivanja na bojištu počinio samoubojstvo misleći da je bitka izgubljena.¹⁴³ Kuriozitet priče je što mu je tog dana bio rođendan. Brut je kao jedini preostali zapovjednik bio daleko od poraza jer su upravo u trenucima prve bitke kod Filipa, na Jonskom moru republikanske snage pod zapovjedništvom Gneja Domicija Ahenobaraba¹⁴⁴ izvojevale blistavu pomorsku pobjedu nad brodovljem koje je u pomoć Oktavijanu prevozilo dvije legije pod zapovjedništvom Domicija Kalvina.¹⁴⁵ Antonije i Oktavijan bili su pak daleko od pobjede jer nisu bitkom riješili svoj ključni problem – nedostatak hrane. Čak ni iz same Tesalije nije im stizalo dovoljno dovoza, niti su se mogli nadati išemu s mora kojim su potpuno gospodarili neprijateljevi brodovi. Kad je uz to i do jedne i do druge vojske stigla vijest o nedavnom porazu Antonijeva i Oktavijanova brodovlja u Jonskom moru, te vojnike obuže još veći strah, a plašili su se i zime koja se približavala, jer su se nalazili u močvarnoj ravnici. Imajući to u vidu, Antonije i Oktavijan poslaše u Ahaju jednu legiju da prikupi sve što nađe i hitno im pošalje.¹⁴⁶ Brut se opet mudro odlučio na taktiku izbjegavanja otvorenog sraza,¹⁴⁷ ali na-

¹⁴² *Cass., Dio., XLVII, 45, 2-4; Suet., Aug., 13.* o Oktavijanovoj ulozi kod Filipa piše vrlo sarkastično: «... u prvoj bitki izgubio je tabor i jedva pobjegao na Antonijevo krilo. U uspjehu te svoje pobjede nije se znao obuzdati: glavu je Brutovu poslao u Rim, da se baci do nogu Cezarova kipa; upravo protiv najodličnijih zarobljenika bjesnio je dobacujući pogrdne riječi». S jedva nešto manje ironije o Oktavijanovu učešću u bici piše i Plutarh (Brut, 41, 42): «... Cezara u zadnji čas dospješe iznijeti, kako sam pripovijest u svojim Sjećanjima, i vladalo je opće uvjerenje da je mrtav». «42. ... Jer Antonije se, kako kažu, uklonivši se u početku navalni, povukao u močvaru a Cezara nigdje nije bilo vidjeti zato što je napustio tabor, ...». Velej Paterkul (II, 70) pak brani Oktavijana («sâm je naime Cezar nastavio obavljati dužnosti vojskovođe iako je zbog bolesti bio veoma slab, zamoljen i od liječnika Artorija, preplašena vizijom u snu, da ne ostaje u taboru»), a Antonija ni ne spominje kao pobjednika kad govori o Kasijevu porazu.

¹⁴³ *Vell. Pat., II, 70; Cass., Dio., XLVII, 46, 2-5.*

¹⁴⁴ Gnej Domicije Ahenobarb, sin Lucija Domicija Ahenobarba, republikanskog konzula i jednog od najvatrenijih protivnika Julija Cezara. I oca i sina Cezar je zarobio u Korfiniju, nakon čega su obojica pomilovani, da bi potom pobjegli iz Italije i pridružili se Pompeju. Gnej je sudjelovao i u bici kod Farsala, zarobljen je i od Cezara je dobio još jedno pomilovanje. Nije sigurno je li sudjelovao u uroti protiv Cezara, no završio je na popisu proskribiranih zbog čega se pridružio Brutu i Kasiju. Povjerenje mu je zapovjedništvo nad pedeset brodova kojima je u Jonskome moru ometao Antonijeve i Oktavijanove linije opskrbe. Nakon Filipa Gnej je nastavio borbu s trijumvirima sve do 40. pr. Kr. kad je sklopio mirovni sporazum s Markom Antonijem bez Oktavijanova znanja. Sljedeće godine Oktavijan je prihvatio sporazum kojim je u zamjenu za polaganje oružja Gneju Domiciju obećan konzulat za 32. pr. Krista. Sudjelovao je u hvatanju Seksta Pompeja 35. pr. Kr. i ostao vjeran Antonijev suradnik. Uoči bitke kod Akcija kao teško bolestan prebjegao je Oktavijanu, a nekoliko dana nakon Akcija je umro.

¹⁴⁵ *App., Bell. civ., IV, 115, 116.*

¹⁴⁶ *App., Bell. civ., IV, 122.*

¹⁴⁷ *Plut., Brut., 47.* Prema Plutarhu, Brut nije saznao za tu pobjedu dvadeset dana, ali je u tu Plutarhovu vijest teško povjerovati.

poslijetku su ga vlastiti vojnici prisilili da prihvati bitku. Krvava bitka otpočela je 23. listopada rano poslijepodne, oko 14,30 sati, a poraz republikanskih snaga nastupio je kad su Oktavijanovi legionari uspjeli potisnuti, a zatim i probiti njihov bojni red, nakon čega je otpočeo opći bijeg republikanaca. Brut se sklonio na jedan brežuljak s nepotpune četiri legije. Tada je i Antonije prenoćio pod oružjem, nasuprot Brutu, na straži, napravivši bedem od skupljenih leševa i plijena. Oktavijan se, pak, u ponoć povukao u šator, izmučen bolešću, predavši Norbanu tabor na čuvanje.¹⁴⁸ Nakon što su ga napustili preostali vojnici Brut «... pozva svog prijatelja Stratona iz Epira i naredi mu da ga ubije. Pošto mu je ovaj savjetovao da još razmisli, on pozva jednog od robova. A Straton mu reče: «Neće ti, Brute, prijatelj više nedostajati nego rob za posljednje naloge, ako je već odlučeno». Rekavši to, on zabode mač Brutu u slabinu, a da se Brut nije ni okrenuo niti je odvratio pogled.»¹⁴⁹ Plutarh ponešto drugačije opisuje Brutovu smrt, ali se i on slaže da je Brut počinio samoubojstvo tek drugog dana nakon bitke, kao i Velej Paterkul.¹⁵⁰ Većina prijatelja Bruta i Kasija, kao i proskribirani uglednici koji su im pobjegli, počinila je samoubojstvo, dok su ostali pobjegli k Sekstu Pompeju. Oni koji su zarobljeni, poput Marka Favonija, pogubljeni su.

Time što se nije iskazao kao vojskovođa kod Filipa, a posebice zbog okrutnosti koju je pokazao prema istaknutim zarobljenicima odlična roda,¹⁵¹ Oktavijanova je popularnost prilično opala, za razliku od Antonija koji je u tim trenucima dostigao vrhunac političke i vojne moći i ugleda.¹⁵² Za Oktavijana je, suprotno očekivanjima, započelo razdoblje prepuno problema, političkih neuspjeha i teških vojnih poraza. Sjedećih nekoliko godina stavit će ga pred teške kušnje i nesigurniji položaj od onoga u kojem se našao boreći se za Cezarovo nasljeđe.

Nova podjela države i Peruzijski rat

Nakon pobjede Oktavijan i Antonije ponovno su podijelili državu. Antoniju su pripali istočni dijelovi, provincije koje su dotad držali Brut i Kasije, dok je Oktavijan, na vlastiti zahtjev preuzeo na se zadaću podjele zemljišta veteranima u Italiji i njihova naseljavanja po municipalnim zemljištima. Lepida su, pak, optužili da je izdao trijumvirat za račun Seksta Pompeja. Odlučili su da mu, kao naknadu za oduzete provincije dodijele druge utvrdi li Oktavijan da je optužba lažna.¹⁵³ „Cezar se potom dade odnijeti u

¹⁴⁸ *App., Bell. civ.*, IV, 131.

¹⁴⁹ *App., Bell. civ.*, IV, 132.

¹⁵⁰ *Vel., Pater.*, II, 70.

¹⁵¹ *Suet., Aug.*, 13.

¹⁵² *Suet., Aug.*, 13. „Zato su drugi, među njima i Marko Favonije, takmac Katonov, kad su u okovima bili izvedeni pred vojsku, vojvodu Antonija pozdravili s poštovanjem, a njega pred svima obasuli najružnijim pogrđama.“

¹⁵³ *App., Bell. civ.*, V, 3.

Rim jer se činilo da zbog svoje bolesti neće dugo živjeti a Antonije je s velikom vojskom prešao u Heladu da bi mogao na istoku po svim pokrajinama utjerivati novac...“¹⁵⁴

Dok se Oktavijan preko Jonskoga mora vraćao u Rim, bolest mu se pogoršala, a posebice u Brundiziju, pa se čak bio pronio glas da je umro.¹⁵⁵ Kad se oporavio otišao je, početkom 41. pr. Kr., u Rim, a kako mu se činilo da Lepid nije učinio ništa nepopravljivo, umjesto njegovih prijašnjih provincija dodijelio mu je Afriku. Teško rješivi problemi nastupili su, međutim, s podjelom zemljišta veteranima. Prisiljen na ispunjavanje obećanja ranije danih vojsci Oktavijan, kako kaže Svetonije, „...nije stekao hvale ni od veterana ni od posjednika jer su se ovi potonji tužili što ih tjeraju s posjeda, a oni prvi da se s njima ne postupa kako su se prema zaslugama nadali.“¹⁵⁶ Vojnici su tražili one gradove koji su im pred rat bili obećani, a gradovi su pak zahtijevali da se teret raspodjeli ravnopravno na cijelu Italiju ili da gradovi međusobno vuku kocku, kao i da im darodavci plate za zemlju, ali za to nije bilo novaca. Skupine nezadovoljnih građana, mladića i staraca sa ženama i djecom skupljali su se na Forumu i po hramovima kukajući kako ih se tjera sa zemlje, a da ništa nisu skrivili, pri čemu su ih stanovnici Rima sažalijevali i plakali. Posebice su se žalili na to da se ratovalo ne za državu već zbog promjene državnog uređenja i kako se zato daju nagrade za pobjedu te da se najamnici naseljavaju kako bi bili spremni u slučaju potrebe onima koji upravljaju.¹⁵⁷ Vojnici su pak objesno navaljivali i na imovinu susjeda grabeći više nego što im je dodijeljeno i birajući ono što je bolje, ne mareći pritom za svog vojskovođu jer su znali da su mu potrebni zbog održavanja vlasti, a on je za njihovu ljubav tolerirao nepravde. Zbog toga je, ponajprije, vlada trijumvira bila Rimljanima mrska.¹⁵⁸ Vođe kolonista trebalo je odrediti i za Antonijeve veterane, pa su žurbu vojnika odlučili iskoristiti Antonijev brat Lucije, koji je tada bio konzul, žena Marka Antonija Fulvija, i Manije, koji je mijenjao Antonija za vrijeme njegove izočnosti. Strahovali su, naime, da ne bi izgledalo kako je cijela akcija samo Oktavijanovo djelo jer bi to išlo na štetu Antonijeve omiljenosti kod vojnika,¹⁵⁹ a Antonijeva je slava tada bila na vrhuncu budući da se zbog Oktavijanove bolesti pobjeda kod Filipa u cijelosti pripisivala Antoniju, što i nije bilo daleko od istine. Na sve te nevolje nadovezivala se i prijeteća glad jer je brodovlje Seksta Pompeja sprječavalo dovoz žita u Rim, a vojne snage i mornaricu pojačavali su i Lucije Stacije Murko¹⁶⁰ i Gnej Domicije Ahenobarb.¹⁶¹ Rim je pritiskala glad i stoga

¹⁵⁴ *Plut., Ant.*, 23.

¹⁵⁵ *App., Bell. civ.*, V, 12; *Cass., Dio.*, XLVIII, 3, 1.

¹⁵⁶ *Suet., Aug.*, 13; *Cass., Dio.*, XLVIII, 8, 1-4.

¹⁵⁷ *App., Bell. civ.*, V, 12.

¹⁵⁸ *Plut., Ant.*, 21; *App., Bell. civ.*, V, 13-14.

¹⁵⁹ *Cass., Dio.*, XLVIII, 5, 2.

¹⁶⁰ Lucije Stacije Murko bio je 48. pr. Kr. Cezarov legat, a 44. pr. Kr. pretor, nakon čega odlazi u Siriju s titulom prokonzula. Nakon dolaska Gaja Kasija Longina u Siriju Murko mu predaje legije, a Kasije ga imenuje prefektom flote. Nakon uspjeha protiv Dolabele i Rodana odlazi na obale Peloponeza i kontrolira Jonsko more. Osvojio je manji otok nasuprot Brundiziju i s njega neko vrijeme sprječavao Marku

što je u Italiji zbog ratova zemljoradnja bila zapuštena, a ako je nešto i donosila sve je oduzimala vojska. Nagrade vojnicima se pak nisu smjele odložiti jer je njihova naklonost bila presudna i zbog toga što je trijumvirima uskoro isticalo petogodišnje razdoblje, a građanski ratovi još nisu bili okončani.¹⁶²

U takvim je uvjetima u Italiji izbio novi građanski rat. Iako mu je uzrok bio nezadovoljstvo vladavinom trijumvira pokrenut je u najnezgodnijem trenutku spletkama Anatonijeva zamjenika Manija i ljubomorom Antonijeve žene Fulvije. Zavadiši se s punicom Oktavijan je otpustio njezinu pastorku Klodiju još kao netaknutu djevicu.¹⁶³ U tim je trenucima interese italskih stanovnika lišenih zemlje zastupao Markov brat Lucije¹⁶⁴ koji je kao konzul bio naklonjen narodu i negodovao protiv vlasti trijumvira, a i Oktavijanovi i Antonijevi vojnici optuživali su ga da radi protiv Antonija. Rat nazvan Peruzijskim vodio se po čitavoj Italiji, po kojoj su i Oktavijan i Lucije Antonije izaslali ljude koji će im regrutirati vojsku i između njih su izbijali uzajamni, veći i manji sukobi. Naklonost Italika bila je mnogo veća prema Luciju Antoniju kao čovjeku koji ratuje za njih, a protiv naseljenika. Ne samo da su ustali gradovi dodijeljeni vojnicima već gotovo cijela Italija plašeći se slične sudbine, dok su Oktavijanu prilazili jedino naseljenici koji su dobili zemlju.¹⁶⁵ Oktavijanov je položaj bio vrlo težak jer je Lucije Antonije raspolagao sa šest vlastitih legija i još jedanaest Markovih i sve su se nalazile u Italiji. Oktavijan je, pak, imao četiri legije u Kapui dok je preostalih šest njegov legat Salvidijen Ruf vodio u Hispaniju.¹⁶⁶ Nakon što je otvoreni sukob izbio početkom ili sredinom jeseni zbog običnog nesporazuma u blizini Gabija, gdje su se trebali povesti pregovori o izmirenju,¹⁶⁷ Oktavijan je pozvao natrag Salvidijena, kome su prolaz kroz Galiju sprječavali Antonijevi legati Azinije Polion i Publije Ventidije Bas,¹⁶⁸ i hitno poslao jednu legiju u Brundizij, kojega je opsjeo Domicije Ahenobarb. Zaštitu Rima povjerio je Lepidu s dvjema legijama, a on je osobno hitao po Italiji na mjestu gdje je trebalo brzo djelovati. Položaj mu je bio izrazito težak jer je Lucije Antonije novac dobavljaio iz Markovih provincija koje nisu ratovale, dok su sve Oktavijanove provincije bile zahvaćene ratom. Stoga je Oktavijan bio prisiljen novac posuđivati iz

Antoniju prijevoz snaga i opskrbe u Ilirik i Grčku. Nakon poraza republikanaca kod Filipa Murko je flotu i vojne snage odveo k Sekstu Pompeju na Siciliju gdje je uskoro po Sekstovu nalogu pogubljen na nagovor Sekstovih oslobođenika Menasa i Menodora.

¹⁶¹ Cass., Dio., XLVIII, 7, 4-5.

¹⁶² App., Bell. civ., V, 17-18.

¹⁶³ Suet., Aug., 62; Cass., Dio., XLVIII, 5, 3.

¹⁶⁴ Vell. Pat., II, 74; Cass., Dio., XLVIII, 6, 2.

¹⁶⁵ App., Bell. civ., V, 27.

¹⁶⁶ App., Bell. civ., V, 24; Cass., Dio., XLVIII, 10, 1-2. Prema Dionu ti su se vojnici u blizini Placencije pobunili i nisu se htjeli smiriti dok nisu dobili novac od ljudi u Placenciji.

¹⁶⁷ App., Bell. civ., V, 23; Cass., Dio., XLVIII, 12, 1-4.

¹⁶⁸ Cass., Dio., XLVIII, 10, 1. Prema Dionu, prolaz kroz Alpe u Transalpinsku Galiju sprječavali su Kalen i Ventidije.

hramova u Rimu, Anciju, Lanuviju, Tiburu uz obećanje da će ga sa zahvalnošću vratiti.¹⁶⁹ Na samom početku izgubio je i Afriku i tamošnje legije, a uskoro i Rim, kojega je bez ikakvih poteškoća zauzeo Lucije Antonije jer su tamošnje postrojbe prešle na njegovu stranu.¹⁷⁰ Lepid, još jednom napušten od vlastitih vojnika, pobjegao je Oktavijanu koji je opsjeđao grad Sentiju i tamošnji tabor Lucijeva legata Furnije.¹⁷¹ Brzom reakcijom Oktavijan je uspio vratiti Rim, ali nije mu pošlo za rukom uhvatiti Lucija jer je ovaj napustio Grad saznajući za Oktavijanovo približavanje.¹⁷²

Po prvi puta Oktavijan je jedno vojno zapovjedništvo povjerio Marku Agripi, što se pokazalo sjajnim potezom. Agripina je zadaća bila da iznenadnim napadima uznemirava Lucija, koji je s jakim snagama krenuo protiv Salvidijena dok se ovaj vraćao iz Galije. Salvidijena su pak slijedili Polion i Ventidije, Markovi vojskovođe na koje je ozbiljno računao Lucije. Na nesreću po njega, Polion i Ventidije nisu imali nikakvu namjeru ozbiljnije djelovati u ratu jer nisu znali kakvo je Markovo stajalište. Tada Agripa, strahujući da Salvidijen ne bude opkoljen, zauzme mjesto Sutriju s pretpostavkom da će se Lucije okrenuti od Salvidijena na njega, što se na poslijetku i dogodilo.¹⁷³ Izgubivši taktičku prednost Lucije Antonije ubrzo se našao u situaciju da on bude okružen u planinskim tjesnacima pa se povukao prema Peruziji (dan. Peruggia) i utaborio u blizini tog grada uzaludno očekujući pomoć Ventidija i Poliona. Kraj Peruzije Lucije je ubrzo opkoljen snagama Agripe, Salvidijena i Oktavijana, koji je brzo stigao na poprište, pa se povukao u utvrđeni grad koji je slovio kao neosvojiv.¹⁷⁴ Oktavijan je odmah dao opasati Peruziju rovom i bedemom opsega 10 kilometara, a sličnim je bedemom i Lucije utvrdio podnožje brežuljka.

Opsada je trajala do početka veljače 40. pr. Kr., a obilježena je brojnim pokušajima opsjednutih da se probiju, kao i uključivanjem Markovih legata Planka, Ventidija i Poliona u sukob, uključivanjem koje je, međutim, bilo toliko bezvoljno i nekoordinirano da je moglo rezultirati samo neuspjehom. Sva tri vojskovođe povukla su se vrlo brzo, Plank u Spoletiju, Ventidije u Ravenu, a Polion u Arimin. Prema svakome od njih Oktavijan je postavio vlastite snage kako bi ih spriječio da se udruže.¹⁷⁵ Glad je na poslijetku prisilila Lucija u Peruziji na predaju. Oktavijan se pokazao milostivim prema Luciju Antoniju i Fulviji kao i prema veteranima, ali građani Peruzije nisu bili iste sreće. Lucije i Fulvija¹⁷⁶ pušteni su da slobodno odu, veteranima je trebala biti do-

¹⁶⁹ App., Bell. civ., V, 24.

¹⁷⁰ Cass., Dio., XLVIII, 13, 3-4.

¹⁷¹ App., Bell. civ., V, 30.

¹⁷² Cass., Dio., XLVIII, 13, 4-5.

¹⁷³ App., Bell. civ., V, 31.

¹⁷⁴ Cass., Dio., XLVIII, 14, 1.

¹⁷⁵ App., Bell. civ., V, 33.

¹⁷⁶ Vell. Pat., II, 76. Fulvija se tijekom opsade nije nalazila u Peruziji već u Prenestu (Cass., Dio., XLVIII, 10, 3) odakle je s Antonijevom djecom pobjegla u Puteole (App., Bell. civ., V, 50), a otuda u Brundizij s 3000 konjanika koje su joj vojskovođe dali kao pratnju. Tu ju je čekalo pet lađa naručenih iz Makedonije kojima je otplovila u Atenu, gdje se susrela s Antonijem. Na svom putu prema Italiji Antonije ju je ostavio u Sikiju jer je oboljela. To je bilo posljednji put da ju je vidio jer je uskoro umrla.

dijeljena zemlja, dok je običnim građanima Peruzije pošteđen život.¹⁷⁷ Grad je predan Oktavijanovim vojnicima na pljačkanje, pri čemu je izbio požar u kojem je Peruzija izgorjela do temelja.¹⁷⁸ Gradska elita, prvaci, kao i ugledni Rimljani, senatori i vitezovi koji su se pridružili Luciju, sada u jadnom stanju, kažnjeni su okrutnom smrću.¹⁷⁹ Svetonije navodi brojku od tri stotine vitezova i senatora koje je Oktavijan dao na martovske ide zaklati kao žrtvene životinje pred oltarom Božanskog Julija, ali tu se radi o očitoj izmišljotini.¹⁸⁰ Kratkotrajni otpor u Kampaniji nastavio je pružati Tiberije Klauđije Neron, muž kasnije Oktavijanove žene Livije.¹⁸¹ I on se nakon poraza također sklonio kod Seksta Pompeja.

Unatoč nevoljama i teškom položaju Oktavijanu se ukazalo i malo sreće. Naime, strahujući od velike Antonijeve vojske u području Alpa pod zapovjedništvom Fulvija Kalena Oktavijan je očekivao neku povoljnu priliku koja mu se ukazala kad je Kalen iznenada umro. Pohitavši na sjever preuzeo je njegovu vojsku, a uz to i kontrolu nad Galijom i Hispanijom jer ga se Kalenov sin Fufije uplašio i sve mu predao bez borbe. Tako je jednim potezom stekao nove brojne legije i bogate provincije čije je upravitelje uklonio s vlasti, na njihovo mjesto postavio svoje ljude i nakon toga se vratio u Rim. Preostalo je čekati Antonijevu reakciju na zbivanja na Zapadu i riješiti opskrbu žitom koju je blokirao Sekst Pompej.

¹⁷⁷ *Vell. Pat.*, II, 74, naklonjen Oktavijanu, ipak priznaje kako je njegov bijes „... iskaljen na Peruzijcima, više zbog srdžbe vojnika nego namjere vojskovođe.“ *App., Bell. civ.*, V, 49, izrijeком navodi kako je Oktavijan svima oprostio, ali vojska nije prestala „...buniti se zbog nekih sve dok oni nisu bili pogubljeni; to su bili najveći Oktavijanovi neprijatelji: Kanucije, Gaj Flavije, Klodije, Bitinik i drugi.“; Kasije Dion (XLVIII, 14, 5) kaže kako je većina građana Peruzije, kao i onih koji su se nalazili unutra tijekom opsade izgubila život.

¹⁷⁸ *Vell. Pat.*, II, 74.

¹⁷⁹ *App., Bell. civ.*, V, 48; Tu je Apijan kontradiktoran sam sebi jer nešto kasnije kaže kako je Oktavijan svima oprostio; *Suet., Aug.*, 15. „Poslije zauzeća Peruzije dao je mnogo ljudi posmicati, a koji su pokušavali da mole za milost ili da se opravdaju, prekidao ih je jednom riječju: „Treba umrijeti!“; *Cass., Dio.*, XLVIII, 14, 3.

¹⁸⁰ *Suet., Aug.*, 15. Doduše, isti podatak, ali uz napomenu da je to priča, donosi i Kasije Dion (XLVI-II, 14, 4).

¹⁸¹ *Vell. Pat.*, II, 75; *Cass., Dio.*, XLVIII, 15, 3-4.

Popis izvora:

- Apijan, *Rimski građanski ratovi*, prev. B. M. Stevanović, Beograd 1967.
- Apijan, *Appian's Roman History*, transl. H. White, The Loeb Classical Library, Cambridge – London, reprinted 1988.
- Cassius Dio, *Roman History*, trans. E. Cary, The Loeb Classical Library, Cambridge – London 1984.
- Cezar Julije Gaj, *Moji ratovi*, prev. T. Smerdel, Zagreb 1972.
- Ciceron Tulije Marko, *Epistula ad Atticus*, trans. D. R. Shackleton Bailey, The Loeb Classical Library, Cambridge – London 1999.
- Ciceron Tulije Marko, *Epistula ad Familiares*, trans. W. Glynn Williams, M. Carry, The Loeb Classical Library, Cambridge – London 1979.
- Ciceron Tulije Marko, *Epistula ad Quintus et Brutus*, trans. D. R. Shackleton Bailey, The Loeb Classical Library, Cambridge – London 2002.
- Djela Božanskog Augusta*, prijevod i komentar R. Matijašić, Zagreb 2007.
- Eutropius, Breviarum ab urbe condita*, trans. H.V. Bird, Liverpool 1993.
- Fest Rufije, *Kratak pregled povijesti rimskog naroda*, prijevod, komentar i uvodna studija H. Gračanin, Zagreb 2011.
- Flor Anej Lucije, *Dvije knjige izvadaka iz Tita Livija o svim ratovima u sedam stotina godina*, prev. J. Miklič, Zagreb 2005.
- Livije T., *Ab urbe condita*, trans. A. C. Schlesinger, The Loeb Classical Library, Cambridge – London 1987.
- Nikola iz Damaska, *Life of Augustus, Fragmenta Historicorum Graecorum*, ed. C. F. Müller, *Parissii* 1849., trans. C. M. Hall, 1923.
- Paterkul Velej Gaj, *Rimska povijest*, prev. J. Miklič, Zagreb 2006.
- Plutarh, *Usporedni životopisi*, prev. Z. Dukat, Zagreb 1988.
- Tacit Kornelije, *Anali*, prev. J. Miklič, Zagreb 2006.
- Trankvil Svetonije Gaj, *Dvanaest rimskih careva*, prev. S. Hosu, Zagreb 1956.
- Vergilije Maron Publije, *Eneida*, prev. B. Klaić, Zagreb 2005.

Literatura:

- Baker G. P., *Augustus: The Golden Age of Rome*, New York 2000.
- Cary M., Scullard H. H., *A History of Rome down to the Reign of Constantine*, London 1975.³
- Cazenave M., Auger R., *Ludi carevi, Pokušaj povijesne mitoanalize*, Zagreb 1990.
- Clemente G., *Guida alla storia Romana*, Milano 1981.
- Crawford H. M. *The Roman Republic*, Cambridge 1992.
- Dando-Collins S., *Legions of Rome. The Definitive History of Every Imperial Roman Legion*, London 2010.
- Der neue Pauly: Enzyklopädie der Antike*, Stuttgart, Weimar 1996.-2002.
- Eck W., *The Age of Augustus*, Oxford 2007.²

- Eugel J. M., *L'Empire Romain*, Paris 1973.
- Fox L. R., *Klasični svijet. Epska povijest Grčke i Rima*, Zagreb 2008.
- Gelzer M., *Caesar, Politician and Statesman*, Cambridge 1997.⁵
- Grant M., *The Twelve Caesars*, New York 1975.
- Goldsworthy A., *The complete Roman army*, London 2004.
- Goodman M., *The Roman World 44 BC-AD 180*, London, New York 1997.
- Gortan V., *Pregled rimskih državnih starina*, Zagreb 2011.
- Grimal P., *Rimska civilizacija*, Beograd 1968.
- Leksikon antičkih autora*, prir. D. Škiljan, Zagreb 1996.
- Lengyel A., Radan G. T. B. ed., *The Archeology of Roman Pannonia*, Lexington, Budapest 1980.
- Lisičar P., *Grci i Rimljani*, Zagreb 1971.
- Maškin N. A., *Rim*, Beograd 1987.⁶
- MacMullen R., *Roman social relations 50 B.C. to A.D. 284*, New Haven and London 1974.
- MacMullen R., *Paganism in the Roman Empire*, New Haven and London 1981.
- Matijašić R., *Povijest hrvatskih zemalja u antici do cara Dioklecijana*, Zagreb 2009.
- Matyszak P., *Chronicle of the Roman Republic*, London 2008.
- Musić A., *Nacrt grčkih i rimskih starina*, Zagreb 1942., preisak 2008.
- Olujčić B., *Povijest Japoda*, Zagreb 2007.
- Penna R., *Povijesno-kulturno okruženje kršćanskih početaka. Prokomentirana dokumentacija*, Split 2005.
- Povijest, Rimsko Carstvo*, knjiga 4, ur. hrv. izd., I. Goldstein, Zagreb 2007.
- Posavec V., Julio-klaudijevski kult i spomenici u Hrvatskoj, *Latina et Graeca*, n.s. 1/2001., 1, Zagreb 2002.
- Rodgers N., *Roman Empire*, London 2006.
- Scarre C., *Chronicle of the Roman Emperors*, London – New York 1995.
- Suić M., *Antički grad na istočnom Jadranu*, Zagreb 1979.
- Suić M., *Zadar u starom vijeku*, Zadar 1981.
- Zaninović M., *Ilirsko pleme Delmati*, Šibenik 2007.

Marina Bricko

Između Lukilija i Marcijala: Nikarhov skoptički epigram

Kad govori o svojim književnim uzorima, Marcijal se, uz Katula, osobito rado poziva na svojega sunarodnjaka Domicija Marsa, epigramatičara Augustova doba i jednoga od Mecenatovih štićenika; ono što je za uzvišenu, ozbiljnu poeziju bio Vergilije, ističe, to je za zabavnu Mars; pritom opetovano upozorava da njegova ambicija nije postati novim Vergilijem, ali bi rado postao novi Mars.¹ Spominje još i Lentula Getulika, te Albinovana Pedona.² Nažalost, samo Katulove stihove poznajemo, dok se o poeziji Domicija Marsa, kao i o rimskom epigramu prije Marcijala, ne zna gotovo ništa, i teško je prosuditi koliko mu Marcijal duguje.³ Tako je i s ostalim pjesnicima koje Marcijal proglašava svojim prethodnicima.

Ipak, posjedujemo epigrame koji su itekako utjecali na oblikovanje poetike rimskoga epigramatičara: riječ je o grčkim skoptičkim epigramima očuvanima u jedanaestoj knjizi *Grčke antologije*, ponajprije onima Lukilija i Nikarha, pjesnika iz Neronova doba.⁴ Autore tih epigrama, pisanih na grčkom, Marcijal u svojim programatskim stihovima uopće ne spominje. To i nije neobično. Nije posrijedi skrivanje duga Grcima – poslije Horacija tako nešto ne bi ni imalo smisla – nego o tome da Marcijal govori o vlastitu mjestu unutar nacionalne književne povijesti. Njegova su poetološka očitovanja dobrim dijelom namijenjena ušima careva, koji su sebe vidjeli kao vrijedne nastavljače Augustova nacionalnog programa; u takvu kontekstu za Grke nije bilo mjesta.

U sjeni velikog Marcijala grčki je skoptički epigram u klasičnoj filologiji dugo bio zapostavljen. Još donedavna jedina opsežnija studija koja se bavila skoptičkim epigramom bila je Brechtova iz 1930. godine, a valja joj pridružiti i onu

¹ *Ergo ero Vergilius, si munera Maecenatis/ des mihi? Vergilius non ero, Marsus ero.* (8.55.23-24); Marsova izgubljena zbirka epigrama nosila je znakovit naslov *Kukuta*.

² Usp. osobito uvodnu poslanicu iz prve knjige, te epigrame 5.5, 7.99, 8.55, 10.78.

³ Očuvani su neki Getulikovi epigrami, ali na grčkom; ipak, identifikacija njihova autora s Lentulom Getulikom o kojemu govori Marcijal krajnje je dvojben. Marcijal se poziva na Getulika kad želi opravdati lascivnost vlastitih stihova, no epigrami očuvani pod Getulikovim imenom uopće nisu lascivni, a samo bi se jedan mogao okarakterizirati kao skoptički (AP 11.409). Epigrami inače nepoznatih Papinija (ili Pomponija) i Manilija koje citira Varon (*De lingua Latina* 7.28) najraniji su očuvani primjeri rimskoga skoptičkoga epigrama.

⁴ U jedanaestoj knjizi *Antologije* najzastupljeniji su autori Lukilije, Amijan i Nikarh (1. st.), te znatno mladi Palada iz Aleksandrije (4. st.).